

ROLA OŚRODKÓW INFORMACJI NAUKOWEJ BIBLIOTEK NAUKOWYCH W NABYWANIU I KSZTAŁTOWANIU UMIEJĘTNOŚCI INFORMACYJNYCH

SERIA
BIBLIOTEKARZA
ZACHODNIOPOMORSKIEGO
TOM XII

**ROLA OŚRODKÓW
INFORMACJI NAUKOWEJ
BIBLIOTEK NAUKOWYCH
W NABYWANIU I KSZTAŁTOWANIU
UMIEJĘTNOŚCI INFORMACYJNYCH**

BIBLIOTEKA GŁÓWNA UNIWERSYTETU SZCZECIŃSKIEGO

**ROLA OŚRODKÓW
INFORMACJI NAUKOWEJ
BIBLIOTEK NAUKOWYCH
W NABYWANIU I KSZTAŁTOWANIU
UMIEJĘTNOŚCI INFORMACYJNYCH**

Materiały z sesji środowiskowej zorganizowanej
przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Szczecińskiego
Szczecin, 27.04.2012 r.

pod redakcją Daniela Ziarkowskiego

Szczecin 2013

Recenzent

prof. dr hab. *Radosław Gaziński*

Korekta

Barbara Sztark

Redakcja techniczna

Jolanta Doroszkiewicz

Skład

Andrzej Zajda

ISBN 978-83-87879-98-3

Książnica Pomorska
im. Stanisława Staszica

Wydawnictwo i druk

Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica w Szczecinie
www.ksiaznica.szczecin.pl

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne (<i>Daniel Ziarkowski</i>)	7
<i>Agnieszka Bajda</i> Standardy edukacji informacyjnej w teorii i praktyce	9
<i>Ewa Rozkosz</i> Edukacja informacyjna w bibliotece uczelnianej.....	24
<i>Aleksandra Łukaszewicz Alcaraz</i> Multimedialna biblioteka – Mediateka Akademii Sztuki w Szczecinie.....	29
<i>Magdalena Kosmalska</i> Kompetencje informacyjne – próba analizy ich poziomu wśród użytkowników Biblioteki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego	34
<i>Aleksandra Szpunar, Sylwia Matejek</i> Strona domowa biblioteki jako pomoc w dotarciu do zasobów Ukrytego Internetu.....	44
<i>Elżbieta Malinowska</i> Zjawisko cyfrowego wykluczenia. Jak nauczyć umiejętności informacyjnych starsze pokolenie użytkowników?	55
Zdjęcia	65

SŁOWO WSTĘPNE

Niniejszy tom, ukazujący się w serii „Bibliotekarza Zachodniopomorskiego”, prezentuje plan sesji *Rola ośrodków informacji naukowej w nabywaniu i kształtowaniu umiejętności informacyjnych*, która miała miejsce w dniu 27 kwietnia 2012 r. w Sali Strumiańskiej Biblioteki Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego.

Sesja środowiskowa integruje przede wszystkim środowisko lokalne. Jednym z celów takiej integracji jest wymiana poglądów i doświadczeń związanych, jak w tym przypadku, z *information literacy*, czyli kształceniem umiejętności informacyjnych, lub też po prostu - z edukacją informacyjną, na podstawie zarówno własnego warsztatu pracy bibliotekarza, jak i bibliotek macierzystych.

Obecnie troską bibliotekarzy jest i powinno być to, by w coraz bardziej otaczającej nas rzeczywistości informacyjnej użytkownicy potrafili skutecznie zaspakajać swoje potrzeby informacyjne w oparciu o zasoby biblioteki. Osiągnięcie tych celów możliwe jest tylko i wyłącznie poprzez ustawiczną i systematyczną edukację studentów, pracowników naukowych i wszystkich, którzy odwiedzają bibliotekę, zarówno wirtualnie, jak i w rzeczywistości. I nie może być inaczej, ponieważ wraz z rozwojem nowych technologii musi postępować rozwój edukacji informacyjnej, alfabetyzacji informacyjnej, kształcenia umiejętności informacyjnych, kultury informacyjnej, czy jakkolwiek inaczej by nie nazwać tego procesu. O tym, jak ważny to problem, mieli okazję przekonać się uczestnicy sesji podczas kolejnych wystąpień. Referaty bowiem dotyczyły szerokiego zakresu tematycznego – od kompetencji informacyjnych użytkowników, poprzez strony domowe bibliotek jako podstawowe narzędzie w edukacji informacyjnej, aż po bibliotekę jako partnera w budowaniu wiedzy oraz wykluczenie społeczne.

Sesja zainicjowana i zorganizowana została przez pracowników Biblioteki Głównej – Martę Sztark-Żurek i Daniela Ziarkowskiego oraz Iwonę Sagan z Biblioteki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego. Obyła się dzięki wsparciu technicznemu i finansowemu Koła nr 2 Bibliotek Naukowych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Szczecinie Okręgu Zachodniopomorskiego.

Warto również nadmienić, że gościem specjalnym spotkania była Ewa Rozkosz z Biblioteki Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu – specjalistka z zakresu edukacji informacyjnej oraz przewodnicząca Komisji ds. Edukacji Informacyjnej przy Stowarzysze-

niu Bibliotekarzy Polskich. Podczas szczecińskiej sesji Ewa Rozkosz wystąpiła również w roli prelegenta.

Jeżeli jednym z zadań konfrontacji poglądów i stanowisk była próba rozpoznania udziału bibliotek akademickich wchodzących w skład Zachodniopomorskiego Porozumienia Bibliotek w proces alfabetyzacji informacyjnej użytkowników tych bibliotek, to cel ten został z pewnością osiągnięty.

Daniel Ziarkowski

Agnieszka Bajda

*Biblioteka Wydziału Technologii i Inżynierii Chemicznej Zachodniopomorskiego
Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie*

STANDARDY EDUKACJI INFORMACYJNEJ W TEORII I PRAKTYCE

Termin *information literacy* (edukacja informacyjna) na dobre zagościł w literaturze bibliotekarskiej dotyczącej szeroko pojętej dziedziny szkoleń bibliotecznych. Bogaty jest wybór definicji i modeli *information literacy*, które szczegółowo analizują między innymi Lidia Derfert-Wolf¹, Ewa Rozkosz². Wszystkie modele koncentrują się na kilku podstawowych elementach (kompetencjach), jakie powinien posiadać użytkownik, którego można określić mianem *information literate*, tj. potrafiący wszechstronnie korzystać z informacji i będący świadomym konieczności nieustannego szkolenia się w dziedzinie technologii informacyjnej. Użytkownik powinien więc umieć:

- właściwie zdiagnozować i ukierunkować własne potrzeby informacyjne,
- dobrać optymalne metody, techniki i narzędzia do jak najefektywniejszego przeprowadzenia procesu wyszukiwania,
- właściwie oceniać wartość informacji i efektywność procesu wyszukiwania informacji,
- sprawnie opracowywać uzyskane informacje,
- orientować się w zagadnieniach prawno-etycznych związanych z pozyskiwaniem i wykorzystaniem informacji, i umieć stosować je w praktyce.

Termin ten stosowany jest również jako określenie samodzielnej dyscypliny naukowej. Postulują takie podejście Bill Johnston i Sheila Webber³, a w jej zakres włączają badania nad modelami edukacji informacyjnej i zachowań informacyjnych oraz procesy związane z budową strategii wyszukiwawczych oraz wszelkich aspektów korzystania z informacji.

Zespół niezbędnych kompetencji użytkownika informacji stanowi z kolei podstawę do opracowania standardów *information literacy*, które mają pomóc w praktyce opracowywania szkoleń i diagnozowania ich efektywności. Propozycji standardów jest równie wiele, jak

1 Derfert-Wolf, L., *Information literacy - koncepcje i nauczanie umiejętności informacyjnych* [online], „Biuletyn EBIB” 2005, 1/62, [dostęp: 18 marca 2012], Dostępny w Internecie: <http://eprints.rclis.org/bitstream/10760/6845/1/derfert_IL.pdf>.

2 E. Rozkosz, *Information literacy w bibliotekach akademickich. Standardy* [online] [dostęp: 20 marca 2012], Dostępny w Internecie: <<http://www.slideshare.net/12KonferencjaBWSN/rozkosz-ewa-informationliteracy>>.

3 B. Johnston, S. Webber, *As we may think: Information literacy as a discipline for the information age*, „Research Strategies” [online] 2006, 20, [dostęp: 19 marca 2012], s. , 108–112, Dostępny w Internecie: <http://ac.els-cdn.com/S0734331006000097/1-s2.0-S0734331006000097-main.pdf?_tid=3e33fcd93e47a8c968a96b978040920&acdnat=1336387829_cda103c827f1beee5452955b1f5fec2d2>.

definicji samego terminu. Warto wspomnieć, że prekursorskim opracowaniem w tej dziedzinie jest propozycja Amerykańskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Szkolnych (AASL), zaś wśród najczęściej cytowanych i stosowanych Lidia Derfert-Wolf umieszcza:

- Big6 Skills - (M. B. Eisenberg i R. E. Berkowitz, 1990),
- Seven Faces of Information Literacy (Ch. Bruce, 1997),
- Information Literacy Standards for Student Learning (AASL i AECT, 1998),
- Seven Pillars of Information Literacy (SCONUL, 1999),
- Information Literacy Competency Standards for Higher Education (ACRL, 2000),
- Australian and New Zealand Information Literacy Framework, II wyd. (ANZIL i CAUL, 2004).

Analizując najpopularniejsze modele można wyróżnić pewien niezmienny „szkielet” najistotniejszych umiejętności, składających się na poszczególne standardy, który pojawia się w każdym z nich.

1. Potrzeba informacyjna:

- świadomość jej występowania,
- umiejętność jej zdefiniowania,
- zdolność do zoperacjonalizowania zdefiniowanego problemu, by mógł stanowić cel wyszukiwawczy.

2. Pozyskiwanie informacji:

- tworzenie odpowiednich strategii wyszukiwania z użyciem właściwych metod, technik i narzędzi,
- lokalizacja źródeł i warunków dostępu.

3. Wykorzystanie informacji:

- selekcja i dobór,
- ocena porównawcza uzyskanych informacji,
- analiza, synteza i prezentacja,
- zrozumienie i stosowanie w praktyce aspektów kulturowych i prawno-etycznych.

Oczywiście uznać należy, że selekcja, dobór i ocena następuje już na etapie pozyskiwania informacji, jednak jest to jedynie wstępna, na gorąco dokonywana selekcja, a właściwy etap wszechstronnego analizowania informacji następuje w procesie bardziej usystematyzowanego opracowywania uzyskanego materiału.

Warto wspomnieć o standardach mniej rozpowszechnionych, a mianowicie opracowanych głównie z myślą o użytkownikach reprezentujących kierunki techniczne, ze szczególnym uwzględnieniem chemii. Jak wspomniałam „szkielet” takiego modelu pozostaje niezmienny również bez względu na dziedzinę, jednak należy zwrócić uwagę na pewne aspekty wynikające ze specyfiki poszczególnych dyscyplin – w tym wypadku dyscyplin inżynierskich. Standardy te zostały opracowane przez Association of College & Research Libraries (ACRL), wchodzącą w skład American Library Association⁴.

4 *Information Literacy Standards for Science and Engineering/Technology* by the ALA/ACRL/STS Task Force on Information Literacy for Science and Technology [online] [dostęp: 19 marca 2012]. Dostępny w Internecie: <<http://www.ala.org/acrl/standards/infolitstech>>.

Autorzy opracowania wskazują na pewne charakterystyczne cechy szeroko pojętej literatury technicznej:

- większe ograniczenia w dostępności – wynikające m.in. z wysokich kosztów wiarygodnych recenzowanych źródeł. Natomiast korzystanie ze źródeł nierecenzowanych wymaga dogłębnej znajomości tematu, a także orientacji w zakresie podmiotów zajmujących się daną dyscypliną,
- interdyscyplinarność (np. nanotechnologia) wymagającą sprawnego poruszania się w literaturze różnych specjalności,
- różnorodność form informacji: multimedia, bazy danych, strony internetowe, zbiory danych, informacje patentowe, normy, systemy informacji, audio, wideo, wykresy, mapy, 3D, elementy rozszerzonej rzeczywistości i rzeczywistości wirtualnej, występujące w różnych formatach oraz wymagające złożonych manipulacji oraz posługiwania się specjalistycznym oprogramowaniem,
- studiujący kierunki techniczne muszą posiadać kompetencje niezbędne nie tylko do przygotowania badawczych prac pisemnych, ale także w takich projektach jak badania eksperymentalne, laboratoryjne, projekty schematów technologicznych itp.

Proponowany model obejmuje 5 standardów zawierających umiejętności/wskaźniki, które powinny charakteryzować użytkownika.

STANDARD I. Student potrafi określić naturę i zakres niezbędnych informacji;

- definiuje i artykułuje potrzebę informacji,
- identyfikuje różne typy i formaty potencjalnych źródeł informacji,
- posiada praktyczną wiedzę z zakresu literatury dziedzinowej oraz procesu jej powstawania, redagowania i wydawania,
- bierze pod uwagę koszty i korzyści (także czasowe) płynące z uzyskania potrzebnych informacji, np. zamawianie, tłumaczenie itp.

STANDARD II. Student nabywa umiejętności korzystania z potrzebnych informacji efektywnie i sprawnie;

- potrafi dokonać wyboru optymalnych metod badawczych lub systemów wyszukiwania informacji o dostępie do potrzebnych materiałów,
- tworzy i realizuje zaprojektowane strategie wyszukiwania,
- pobiera informacje przy użyciu różnych metod,
- udoskonala strategię wyszukiwania w miarę potrzeb,
- potrafi dobrać odpowiednie techniki i narzędzia do pozyskiwania informacji oraz zarządza informacjami i ich źródłami.

STANDARD III. Student potrafi dokonać krytycznej oceny pozyskanych informacji oraz jej źródeł, a w rezultacie decydować o modyfikacji wstępnej kwerendy i/lub poszukiwaniu dodatkowych źródeł i ewentualnym opracowaniu nowego procesu badawczego;

- dokonuje podsumowania głównych idei, które pozyskał z zebranych informacji,
- selekcjonuje informacje poprzez artykułowanie i stosowanie kryteriów, zarówno informacji, jak i jej źródeł,
- syntetyzuje główne idee służące do budowy nowych pojęć,

- porównuje uzyskaną wiedzę z dotychczasową w celu określenia wartości dodanej, sprzeczności oraz innych unikalnych cech informacji,
- potwierdza zrozumienie i umiejętność interpretacji informacji poprzez dyskurs z innymi osobami, w tym ekspertami z danej dziedziny oraz praktykami,
- określa, czy wstępne zapytanie powinno zostać zmienione,
- ocenia nabyte informacje oraz cały proces wyszukiwania.

STANDARD IV. Student rozumie ekonomiczne, etyczne, prawne i społeczne problemy związane z korzystaniem z informacji i jej technologii jako osoba fizyczna oraz członek grupy, wykorzystuje informacje skutecznie, etycznie, zgodnie z prawem, by osiągnąć określony cel;

- rozumie wiele etycznych, prawnych oraz społeczno-ekonomicznych zagadnień związanych z informacją i technologią informacyjną,
- śledzi regulacje ustawowe, wykonawcze i instytucjonalne związane z dostępem i wykorzystaniem zasobów informacyjnych,
- prawidłowo wskazuje źródła informacji,
- jest kreatywny w wykorzystaniu informacji dla potrzeb projektu,
- potrafi ocenić ostateczny produkt i zrewidować oraz rozwinąć użyte procedury w razie potrzeby,
- skutecznie i umiejętnie komunikuje i promuje produkty swojej pracy.

STANDARD V. Użytkownik rozumie, że nabywanie umiejętności informacyjnych jest procesem ciągłym i ważnym elementem kształcenia ustawicznego oraz uznaje potrzebę nieustannego śledzenia osiągnięć w swojej dziedzinie;

- docenia wartość stałej asymilacji i zachowania wiedzy w danej dyscyplinie,
- stosuje metody, rozwiązania, technologie powstające w dziedzinie pozyskiwania i zarządzania informacją związanych z publikacją dokumentów w swojej dyscyplinie.

Powstają również modele o ściśle specjalistycznym charakterze, związane z poszczególnymi dyscyplinami. Dzieje się tak także w Polsce. Taką propozycję, adresowaną do użytkowników bibliotek medycznych, przedstawiły Anna Grygorowicz i Elżbieta Kraszewska⁵, proponując cztery standardy właściwe dla użytkowników tego typu bibliotek, choć trzeba zauważyć, że mają one raczej charakter ogólny i brak w nich elementów, które byłyby właściwe wyłącznie procesowi wyszukiwania literatury medycznej.

Daleko bardziej specjalistyczny kształt mają standardy opracowane przez Chemistry Division Special Libraries Association (SLA) we współpracy z Division of Chemical Information American Chemical Society. W dokumencie zatytułowanym *Information Competencies for Chemistry Undergraduates: the elements of information literacy* opisano cztery standardy, które powinny być realizowane w procesie szkoleń studentów kończących kierunki chemiczne⁶.

5 A. Grygorowicz, E. Kraszewska, *Propozycje standardów w zakresie edukacji użytkowników polskich bibliotek medycznych*, EBIB Materiały Konferencyjne nr 14 [2006] [online] [dostęp: 22 marca 2012], Dostępny w Internecie: <http://www.nowyebib.info/publikacje/matkonf/25kpbm/grygorowicz_kraszewska_1.php>.

6 *Information Competencies for Chemistry Undergraduates: the elements of information literacy* [online], Special Libraries Association, Chemistry Division, American Chemical Society, Division of Chemical Information, 2nd ed.

STANDARD I, „BIG PICTURE” (ogólna wizja): BIBLIOTEKI I LITERATURA NAUKOWA

Student⁷ powinien rozumieć naturę i specyfikę literatury naukowej i potrafić posługiwać się narzędziami i serwisami oferowanymi przez biblioteki dla uzyskania potrzebnych informacji. Blok wprowadza ogólne terminy, dotyczące bibliotek naukowych i literatury naukowej, które student powinien znać:

Biblioteka

Student powinien rozumieć i umieć wykonać wymienione zadania;

- znać organizację biblioteki i wiedzieć, jak korzystać z oferowanych przez nią źródeł i narzędzi wyszukiwania (katalogi, bazy danych, strona domowa) oraz usług (rezerwacje i zamówienia, wypożyczenia międzybiblioteczne) w celu uzyskania żądanych informacji i źródeł,
- zrozumieć cel i charakterystykę różnych narzędzi wyszukiwania informacji, jak katalogi, indeksowe i abstraktowe bazy danych, wyszukiwarki itd., a następnie wybrać odpowiednie narzędzia,
- w razie potrzeby poprosić o pomoc bibliotekarzy, wykładowców i asystentów (także online).

Literatura naukowa

Student powinien być w stanie zrozumieć zakres i rodzaj literatury naukowej, dokonać interpretacji i oceny literatury naukowej, postępując zgodnie z logiczną ścieżką rozumowania;

- zrozumieć przepływ informacji naukowej i sposoby, w jaki informacje są przekazywane wśród naukowców (formalnie, jak i nieformalnie),
- zrozumieć naturę i cel różnych rodzajów literatury naukowej, w tym czasopism (komunikaty, artykuły naukowe i artykuły przeglądowe), patentów, materiałów pokonferencyjnych, rozpraw, monografii, podręczników, encyklopedii i słowników, raportów technicznych,
- być w stanie odczytać i zinterpretować cytowania dla różnych rodzajów literatury naukowej,
- znać i stosować kryteria oceny wiarygodności i przydatności źródła dokumentów lub informacji,
- wykazać krytyczne myślenie poprzez ocenę informacji, wyciąganie wniosków z literatury, zgodnie z zasadami logicznego myślenia,
- poznać ogólny zarys procedury recenzowania prac naukowych,
- rozumieć zasady etyki i odpowiedzialności naukowej oraz mieć świadomość znaczenia zagadnień własności intelektualnej oraz zmian w komunikacji naukowej, w tym dotyczących prawa autorskiego, korzystania z materiałów chronionych prawami autorskimi oraz ogólnodostępnymi dokumentami o charakterze naukowym.

May 2011, [dostęp: 20 marca 2012], dostępny w Internecie: <<http://chemistry.sla.org/wp-content/uploads/cheminfolit.pdf>>.

7 W dokumencie występuje termin „*Undergraduate chemistry student*” lub „*Chemistry undergraduate*” – czyli absolwent otrzymujący dyplom licencjata. Dla uproszczenia tłumaczenia użyto terminu „*student*”.

STANDARD II: LITERATURA CHEMICZNA

Studenci chemii muszą umieć dotrzeć do wszelkiego typu literatury chemicznej dostępnej w bibliotece macierzystej uczelni i innych bibliotekach naukowych. Warunkiem skutecznej realizacji tego bloku jest rzetelne opanowanie zagadnień bloku poprzedniego. Ta sekcja ma na celu uświadomienie studentom unikalnych cech literatury chemicznej. Studenci zapoznają się z listą oczekiwanych umiejętności i zalecanych narzędzi niezbędnych do wyszukiwania literatury z zakresu chemii.

Postawowe informacje

Student chemii powinien znać sposoby dotarcia do ogólnych źródeł informacji z dziedziny chemii, takich jak encyklopedie, traktaty, dzieła zebrane i artykuły przeglądowe, i na ich podstawie dokonać wstępnego rozpoznania zagadnienia. Korzystając z dostępnych danych bibliograficznych, powinien umieć dotrzeć do każdego niezbędnego źródła. Student powinien także być w stanie określić dodatkowe zasoby informacji ogólnych, prosząc bibliotekarza o pomoc, przeglądając zasoby biblioteczne oraz korzystając z możliwości komunikacji elektronicznej z biblioteką.

Artykuły i pozostała literatura chemiczna

W celu identyfikacji i uzyskania różnych rodzajów literatury naukowej (w tym artykułów z czasopism, komunikatów, recenzji, patentów, materiałów pokonferencyjnych, rozpraw, monografii, podręczników, encyklopedii i słowników, raportów technicznych), studenci chemii powinni mieć możliwość korzystania ze środków dostępnych na terenie kampusu⁸.

Student powinien być w stanie wykazać się następującymi umiejętnościami;

- znać zakres i specyfikę drukowanych i elektronicznych baz danych,
- wyszukiwać literaturę w bazach danych w oparciu o właściwe dla nich kryteria, w tym specyficzne dla chemii (autor, temat, słowa kluczowe, nazwy chemiczne i handlowe substancji, CAS RN, wzory sumaryczne i strukturalne substancji i reakcji); sprawnie posługiwać się indeksami,
- umieć zmodyfikować, zawęzić lub rozszerzyć wyszukiwanie stosownie do potrzeb z wykorzystaniem różnych kryteriów dotyczących charakterystyki dokumentów, substancji bądź reakcji,
- rozumieć cel i zasadność cytowań i powołań.

Student powinien także być w stanie zidentyfikować i wykorzystać inne, związane z chemią, bazy danych online, artykuły elektroniczne lub ich drukowane odpowiedniki dostępne w swojej instytucji. Powinien umieć znaleźć pełne tytuły czasopism podanych w postaci skrótów, za pomocą dostępnych narzędzi (np. CASSI - Chemical Abstracts Service Source Index).

Patenty

Student chemii powinien być w stanie zlokalizować patenty, przy użyciu różnych właściwych dla dokumentacji patentowej kryteriów i w razie potrzeby poprosić bibliotekarza o dodatkową pomoc, np. w identyfikacji różnych typów lub części patentu.

⁸ W oryginalnym dokumencie jego twórcy zamieszczają również wykaz podstawowych źródeł, z jakich mogą i powinni korzystać studenci.

Substancje chemiczne, reakcje i syntezy

Oprócz zrozumienia zakresu i charakteru literatury naukowej, student chemii powinien posiadać wiedzę na temat unikalnych cech literatury chemicznej oraz być w stanie wykorzystać te unikalne cechy, aby znaleźć potrzebne informacje. Obejmuje to możliwość wykonywania poniższych zadań:

- Student zna i rozumie różne systemy stosowane do klasyfikowania i identyfikowania informacji chemicznej, wie, w jakim celu zostały wprowadzone i jak z nich korzystać w celu znalezienia informacji chemicznej. Obejmuje to: Chemical Abstracts Service Register Number (CAS RN), zapis Hilla i nomenklaturę chemiczną oraz inne systemy, stosowane w wyspecjalizowanych dziedzinach chemii (np. Enzyme Commission (EC) Numbers).
- wie, jak szukać struktur chemicznych i zna bazy, które umożliwiają poszukiwania struktury; umie wykorzystywać zapis reakcji do poszukiwania i przekazywania informacji chemicznej.
- potrafi wyszukać niezbędne syntezy substancji za pomocą poniższych kryteriów; przez struktury, nazwy i inne chemiczne dane identyfikacyjne (substrat, produkt, odczynnik).

STANDARD III: WŁAŚCIWOŚCI SUBSTANCJI, DANE SPEKTRALNE I KRYSTALOGRAFICZNE ORAZ INFORMACJE DOTYCZĄCE BEZPIECZEŃSTWA

W toku studiów, studenci kierunków chemicznych muszą wyszukiwać wiele danych z zakresu: właściwości fizykochemicznych substancji, widm, krytalografii, BHP. Ta sekcja przedstawia oczekiwane umiejętności i zalecane środki niezbędne dla znalezienia tych informacji.

Właściwości

Studenci chemii powinni mieć możliwość wyszukiwania informacji o właściwościach, zarówno znanych, jak i nieznanach związków. Studenci powinni być zaznajomieni z różnymi identyfikatorami chemicznymi (nazwa chemiczna, CAS RN, struktura, wzór cząsteczkowy) oraz być w stanie używać ich jako kryteriów służących zlokalizowaniu właściwości fizycznych i chemicznych, przy wykorzystaniu środków dostępnych w ich instytucji. Studenci powinni mieć świadomość, że może być konieczne przeszukiwanie wielu zasobów i / lub wypróbowanie kilku różnych identyfikatorów dla zlokalizowaniażądanego obiektu oraz, że wartości przytaczane w literaturze i uzyskane w laboratorium, mogą się różnić ze względu na odmienne warunki (różne ciśnienie, temperatura, lub rozpuszczalniki mogą prowadzić do różnych wyników). Studenci powinni być świadomi, że niektóre zasoby wymagają zastosowania wartości liczbowych jako kryteriów wyszukiwania. Umiejętności wyszukiwania dotyczą zarówno podstawowych, jak i kompleksowych informacji dotyczących własności.

Studenci powinni mieć świadomość, że często dane zawarte w podstawowych podręcznikach i innych źródłach o charakterze ogólnym, mogą być niewystarczające. Studenci mogą potrzebować pomocy bibliotekarza, aby znaleźć dodatkowe informacje o właściwościach i/lub odnośników do innych zasobów.

Dane spektralne

Studenci powinni być w stanie zidentyfikować i korzystać z zasobów dostępnych w swojej bibliotece uczelnianej (w różnych formach), aby zlokalizować widma (np. w podczerwieni, ultrafiolecie, magnetyczny rezonans jądrowy, spektroskopia masowa, itp.) potrzebne do ich laboratoriów i zajęć;

- podstawowe kolekcje widm; studenci powinni posiadać umiejętność korzystania ze standardowych zbiorów widm dostępnych w formie drukowanej i elektronicznej,
- dane spektralne w literaturze; jeśli widma nie znajdują się w zbiorach widm wymienionych powyżej lub jeśli potrzebne są dodatkowe źródła, studenci powinni umieć korzystać z dodatkowych zasobów lub skorzystać z pomocy z bibliotekarza w znalezieniu widm, czy danych spektralnych w literaturze.

Dane krystalograficzne

Studenci powinni być w stanie zlokalizować i korzystać z zasobów dostępnych w swojej bibliotece uczelnianej w celu wyszukania danych krystalograficznych niezbędnych w toku zajęć akademickich.

Bezpieczeństwo

Studenci powinni umieć zidentyfikować i zlokalizować zasoby dostępne zarówno w zasobach uczelni, jak i pochodzące z innych źródeł, które dostarczają informacji na temat substancji chemicznych, ich bezpiecznego przechowywania, transportowania i stosowania.

STANDARD IV: KOMUNIKACJA NAUKOWA I ETYCZNE POSTĘPOWANIE

Studenci chemii powinni rozumieć, że umiejętność jasnego i zwięzłego prezentowania wyników badania przeprowadzonego z zachowaniem zasad etyki jest niezbędne w pracy naukowej.

Komunikacja

Studenci powinni być świadomi różnych metod prezentacji badań naukowych (artykuły, plakaty, referaty na konferencjach naukowych itp.); rozumieć celowość powoływania się na literaturę we własnych pracach; wykazać się umiejętnością cytowania z użyciem odpowiedniego formatowania i standardowych skrótów oraz znać oprogramowanie, które pozwala na przechowywanie, zarządzanie i formatowanie odnośników bibliograficznych lub cytatów;

- prawidłowe cytowania w pracach pisemnych,
- stosowanie oprogramowania typu menedżer bibliografii,
- prezentacje plakatowe.

Etyka

Studenci chemii powinni poznać profesjonalne standardy chemików, jak np. artykułowane w ACS *Chemist's Code* oraz odpowiednie prace z zakresu etyki naukowej; umieć dostrzec aspekt etyczny w złożonych sytuacjach, a także dokonywać analizy złożonych problemów etycznych i stosować właściwe rozwiązania.

Proponowane rozwiązania są, jak widać, obszerne i zawierają bardzo szczegółowe wytyczne, odnoszące się do wiedzy i umiejętności, jakie należy osiągnąć w toku specjalistycznych szkoleń. Model ten wydaje się szczególnie cenny ze względu na swój stosunkowo uniwersalny charakter, zachowany mimo pewnych lokalnych, amerykańskich rysów. Jego autorzy wskazują również pewne podstawowe źródła informacji chemicznych, których nie wymieniono w tłumaczeniu, ale które przy praktycznej realizacji modelu z pewnością są przydatne, bez względu na miejsce przeprowadzania działań.

Nasuwa się pytanie, czy istnieje możliwość praktycznej realizacji podobnie ambitnych programów, a jeśli tak, to w jakim trybie przebiegają cykle szkoleń. Jednym z przykładów, tym bardziej cennym, że z bliskiego, bo węgierskiego podwórka, może być schemat szkoleń realizowany w toku studiów chemicznych na uniwersytecie w Szeged⁹. Stanowi on doskonały przykład, jak od zaledwie godzinnego kursu (w ramach którego studenci byli zapoznawani z organizacją i zasadami działania biblioteki wydziałowej, a informacja dotycząca literatury chemicznej ograniczała się do wskazania drukowanej wersji *Chemical Abstracts*, jako podstawowego źródła informacji dla chemików) przejść do rozbudowanego cyklu szkoleń dziedzinowych. Inne źródła informacji chemicznej studenci poznawali w trakcie zajęć przedmiotowych (np. Beilstein w toku zajęć z chemii organicznej), a oprócz tego w ciągu dekad 1993–2003 mogli skorzystać z fakultatywnych szkoleń bibliotecznych z ograniczoną liczbą miejsc, uwarunkowaną brakiem laboratorium komputerowego. Szkolenie obejmowało niekomercyjne źródła informacji online.

Sytuacja diametralnie zmieniła się z chwilą powstania na wydziale chemii nowoczesnego laboratorium komputerowego, ufundowanego ze środków rządowych. Wpływ na zreformowanie systemu szkoleń miała także przebudowa programu studiów chemicznych z uwzględnieniem systemu punktacji ECTS. W program studiów włączono od 2003 r. obowiązkowy kurs pt. *Wyszukiwanie Informacji Chemicznej*, któremu przyznano dwupunktową rangę. Według jego autorów, kurs ma charakter ogólny i nie skupia się jedynie na wąskim obszarze wyspecjalizowanej wiedzy. Jak zaznacza Eszter Meskó, mimo iż źródła elektroniczne stanowią priorytet w treści szkoleń, to w trakcie opisywanego kursu, podział na tradycyjne i cyfrowe źródła informacji nie jest kwestią najistotniejszą. Literatura chemiczna traktowana jest jako spójna jednostka, bez względu na formę jej występowania. Większą wagę przykładą się do przedstawienia słuchaczom podstaw organizacji informacji naukowej, zasad i możliwości korzystania z bibliotek naukowych, a także fundamentów służących budowie strategii wyszukiwawczych.

Autorka następująco podsumowuje cele, jakie przyświecają prowadzącym szkolenia:

- uświadomienie słuchaczom wielości możliwych do wykorzystania źródeł informacji,
- wyposażenie ich w umiejętność wyznaczania kryteriów dla rozpoczęcia procesu wyszukiwania,
- demonstracja różnych typów źródeł informacji i sposobów ich wykorzystania,

9 E. Meskó, *Teaching Information Retrieval in the Chemistry Curriculum*, "Chemistry Education: Research and Practice" [online], 2003, vol.4, no 3, [dostęp: 19 marca 2012], s. 373–385. Dostępny w Internecie: < http://www.uoi.gr/ceip/2003_October/pdf/10Mesko.pdf >.

- zapoznanie słuchaczy z podstawowymi kryteriami oceny źródeł informacji i możliwościami stosowania ich w celu wybrania odpowiedniego źródła,
- uświadomienie studentom zasad planowania i opracowania procesu wyszukiwania zgodnie z tematem,
- zapoznanie studentów z najważniejszymi chemicznymi źródłami bibliograficzno-abstraktowymi oraz pełno tekstowymi dostępnymi na uczelni,
- wskazanie Internetu jako doskonałego źródła informacji z zastrzeżeniem, iż powinien być on obiektem stałej, krytycznej analizy.

Kurs zorganizowany jest w 11-tygodniowym cyklu, po półtorej godziny w każdym tygodniu. Odbywa się w wydziałowym laboratorium komputerowym, w grupach roboczych nie przekraczających 20 osób. Szkolenie zbudowane jest z następujących modułów:

- Tydzień 1: Informacja. Typy dokumentów. Podstawowe narzędzia nowoczesnej technologii informacyjnej. Komunikacja naukowa. Podstawowe narzędzia gromadzenia informacji,
- Tydzień 2 : Narzędzia wyszukiwania w Internecie: wyszukiwarki i metawyszukiwarki, portale, bramki tematyczne,
- Tydzień 3: Ukryte zasoby sieci. Ocena źródeł internetowych,
- Tydzień 4: Charakterystyka baz danych. Ich struktura i wyszukiwanie,
- Tydzień 5: The Electronic Information System (EISZ): Web of Science, Science Direct ,
- Tydzień 9: Chemical Abstracts i SciFinder,
- Tydzień 10: Beilstein: Handbook of Organic Chemistry, Cross Fire, Abstracts¹⁰,
- Tydzień 11: Jak znajdować informację chemiczną.

Każdy z wyżej wymienionych bloków jest szczegółowo scharakteryzowany pod względem wiedzy i umiejętności, jakie mają przyswoić słuchacze. Każdy blok zawiera ćwiczenia, oparte na zdobytej wiedzy, których rozwiązanie i przesłanie w formie elektronicznej jest warunkiem zaliczenia kursu.

Podobne rozwiązania, czyli włączenie zajęć obejmujących edukację informacyjną w program studiów chemicznych, stosuje Uniwersytet w Tallinie¹¹. Oferta szkoleń obejmuje zarówno szkolenia obowiązkowe, włączone w tok studiów, jak i nieobowiązkowe, dające możliwości zdobycia dodatkowych kwalifikacji. Obowiązkowe jest szkolenie dla studentów pierwszego roku, prowadzone metodą *blended learningu*. Studenci otrzymują za zaliczenie 1 punkt w systemie ECTS. Specjalistyczny kurs dla studentów chemii pt. *Specialized information retrieval: Chemistry and Material Technology*, do roku 2009 nieobowiązkowy i punktowany w wysokości 1,5 punktu, a od roku akademickiego 2009/2010 jest kontynuowany jako przedmiot obowiązkowy, za zaliczenie którego student otrzymuje 4,0 punkty. Jest to 10-cio godzinny kurs e-learningowy na platformie Moodle, zawierający

¹⁰ Obecnie baza nosi nazwę Reaxys i łączy w sobie zasoby baz: Beilstein, Gmelin, Patent Chemistry Database.

¹¹ G. Koidla, *Information literacy developments at TUT library* [online], [dostęp: 21 marca 2012], Dostępny w Internecie: <http://www.lib.ttu.ee/events/.../Tallinn_UT_Gerda.ppt> .

ćwiczenia i kończący się opracowaniem pisemnym, dotyczącym wyszukiwania informacji. Oprócz tego użytkownicy mają także do dyspozycji nieobowiązkowy kurs *Chemical Information*, który stanowi przedmiot do wyboru, (również punktowany czterema punktami kredytowymi) oraz *Specialized Information Retrieval: Information Technology*, również do wyboru (1,5 punktu). Szkolenia prowadzone są przez bibliotekarzy dziedzinowych przy współpracy z wydziałem.

Przedstawione przykłady dowodzą, że istnieje możliwość wprowadzenia szkoleń specjalistycznych w tok studiów, co zapewnia realizację modeli zakładających, iż studenci kierunków technicznych, w tym chemii, powinni być w pełni samodzielnymi badaczami, również w zakresie wszechstronnego wyszukiwania informacji. Nie jest to proces łatwy, o czym świadczy polskie podwórko, na którym daje się odczuć brak systematycznych, prowadzonych według logicznego planu, kursów kierunkowych. W Polsce żadna z 17 uczelni kształcących na kierunku technologia chemiczna nie uwzględnia w programie studiów obowiązkowego szkolenia specjalistycznego, a zaledwie 5 z nich wymaga szkolenia wstępnego studentów I roku (Tab. 1). Taka sytuacja z pewnością nie pozwoli na realizację przedstawionych wyżej standardów edukacji informacyjnej, przewidywanych dla absolwentów kierunków inżynierskich, a proces zdobywania kompetencji informacyjnych sprowadza się często do jednorazowego szkolenia na I roku oraz przypadkowych, wyrywkowych wiadomości zdobywanych w różny sposób. Tendencja ta znajduje potwierdzenie w wynikach badań oferty e-learningowej oraz blended learningowej dostępnych w bibliotekach uczelni technicznych na Litwie, w Estonii, Finlandii i Polsce, przeprowadzonych przez międzynarodowy zespół¹². Badania dowodzą, że główną grupę docelową prowadzonych w naszym kraju szkoleń, stanowią nowo przyjmowani studenci, co samo w sobie nie jest zjawiskiem negatywnym, jednak wobec braku szeroko zakrojonych programów kursów specjalistycznych, trudno wstępne szkolenie biblioteczne uznać za wystarczające.

Tab. 1. **Formy szkoleń realizowane przez uczelnie kształcące na kierunku technologia chemiczna**

Rodzaj szkolenia	On-line	Tradycyjne	Obowiązkowe	Nieobowiązkowe
Szkolenie dla studentów I roku	12	3	5	10
Szkolenie dla studentów i dyplomantów	1	9	-	10
Szkolenie dla doktorantów i pracowników naukowych	1	8	-	9
Przewodniki po zasobach elektronicznych	4	1	-	5

12 *E-learning and B-learning Information Literacy Programs at the Science and Technology Universities in Estonia, Finland, Latvia and Poland. A Comparative Study* [online] [dostęp: 22 marca 2012], Dostępny w Internecie: <http://www.bg.pw.edu.pl/iatul2011/proceedings/ft/Marcinek_M.pdf>.

Jak wobec tego dotrzeć do środowiska naukowego, by zasygnalizować problem niedostatecznego poziomu edukacji informacyjnej? Patricia Senn Breivik wymienia kilka elementów, którymi dyrektorzy bibliotek mieliby zachęcać środowisko akademickie do wdrażania idei włączania zajęć z *information literacy* w programy studiów¹³:

- dobrze zrozumieć koncepcję i opracować własny plan jej wdrażania,
- rozmawiać o tym w środowisku akademickim i szukać sprzymierzeńców wśród nauczycieli akademickich, pytać o potrzeby środowiska,
- likwidować bariery i propagować ideę,
- prezentować własne sukcesy i podkreślać korzyści płynące z umiejętnego korzystania z informacji.

Oczywiście wytyczne te mają bardzo ogólny charakter i z pewnością wszelkie podejmowane przez bibliotekarzy działania w tym zakresie muszą opierać się na szczegółowym planie, dostosowanym do warunków uczelni, choć na rezultaty takich przedsięwzięć nie można liczyć w krótkim okresie. Sądzę, że warto tu także dodać kolejny element, a mianowicie stosowanie nowoczesnych technologii w nauczaniu umiejętności informacyjnych. Nie jest to może czynnik decydujący, ale z pewnością możliwość odbycia szkolenia lub jego znaczącej części w trybie online, może stanowić dodatkowy argument w ewentualnej dyskusji ze środowiskami akademickimi.

Jak już wspomniano, rezultaty działań ze strony bibliotekarzy nie będą widoczne od razu, jednak polityka „małych kroków” może przynieść powodzenie w przyszłości. Takie kroki podejmują bibliotekarze Biblioteki Wydziału Technologii i Inżynierii Chemicznej ZUT w Szczecinie. Obecnie studenci, doktoranci i pracownicy Wydziału mają do dyspozycji następujące szkolenia specjalistyczne prowadzone w różnych formach:

- *Przewodnik po bibliotece dla studentów I roku WTilCH* stanowiący uzupełnienia szkolenia wstępnego obowiązkowego dla wszystkich nowych studentów (platforma Moodle).
- *Bazy danych – poradnik użytkownika* podzielony na dwie części. Blok I obejmuje informacje o licencjonowanych zasobach biblioteki, blok II zaś skupia się na ogólnodostępnych źródłach informacji chemicznej (platforma Moodle).
- Indywidualne szkolenie specjalistyczne dla dyplomantów obejmujące głównie bazę Chemical Abstracts na platformie SciFinder, wyszukiwanie patentów, główne serwisy czasopism elektronicznych, AtoZ Ebsco, cytowania i bibliografia.
- Szkolenia doktorantów – indywidualne lub w grupach maksymalnie 3-osobowych. Program szkolenia jest dostosowany do indywidualnych potrzeb użytkowników, oprócz elektronicznych źródeł informacji chemicznej, licencyjnych i ogólnodostępnych, doktoranci zapoznają się także z podstawowymi wydawnictwami encyklopedycznymi z dziedziny chemii oraz – w zgodzie z wymaganiami poszczególnych promotorów – z drukowanymi źródłami bibliograficzno-abstraktowymi. Oba wyżej wymienione

13 P. S. Breivik, *Information Literacy For The Skeptical Library Director*, IATUL Conference Queensland University of Technology, Brisbane, Australia [online] 2000 [dostęp: 19 marca 2012], dostępny w Internecie: <http://www.iatul.org/conference/proceedings/vol10/papers/breivik_full.html>.

szkolenia prowadzone są przy stanowiskach komputerowych, tak by studenci zapoznając się z kolejnymi elementami składowymi prezentowanych zasobów, mogli bezpośrednio włączać je we własną ścieżkę wyszukiwania informacji. Chodzi głównie o to, by użytkownik już w wyniku pierwszej, instruktażowej sesji, odniósł konkretną korzyść w postaci własnoręcznie wyszukanych dokumentów źródłowych, przydatnych w realizowanym przez niego projekcie.

- Oprócz szkoleń, Biblioteka WTiCH oferuje swoim użytkownikom krótkie instrukcje korzystania z polecanych przez bibliotekę źródeł.

Należy podkreślić, że poszerzając wciąż ofertę szkoleń, uwzględniając zarówno ich treści, jak i formę, zdajemy sobie sprawę, iż daleko jeszcze do zadowalającej realizacji, choćby części wymogów, stawianych przez modele edukacji informacyjnej wobec absolwentów kierunków technicznych. Podobnie jest w innych polskich uczelniach. Niektóre przyczyny takiego stanu wskazuje Sabina Cisek oraz Maria Próchnicka¹⁴:

- brak wzorcowych efektów kształcenia w dziedzinie umiejętności informacyjnych opartych na dostępnych standardach,
- brak rozwiniętej metodyki kształcenia oraz wskaźników służących ocenie jego wyników,
- brak regulacji dotyczących standardów kwalifikacji dla osób uprawnionych do prowadzenia zajęć dydaktycznych.

Sytuacja w tej ostatniej dziedzinie pozostaje nieuporządkowana. Składa się na to z jednej strony niejasny status bibliotekarza dziedzinowego, z drugiej zaś wymóg, by zajęcia dydaktyczne na uczelniach prowadzili bibliotekarze dyplomowani, którzy często nie są specjalistami w danej dziedzinie i których jest po prostu zbyt mało. Projekt deregulacji zawodu bibliotekarza i oddanie kwestii awansów naszej grupy zawodowej w ręce władz poszczególnych uczelni z pewnością sytuacji nie uzdrowi.

Autorki zwracają wprawdzie uwagę na pojawianie się pewnych elementów o charakterze strategicznym, zarówno na poziomie dokumentów, takich jak europejskie i krajowe wytyczne w kwestii ram kwalifikacji, jak i na poziomie poszczególnych uczelni, ale z pewnością trudno uznać je za wystarczające. Stąd postulat stworzenia grupy roboczej, która podjęłaby wyzwanie opracowania ram dla rozwiązań systemowych w dziedzinie szeroko pojętej edukacji informacyjnej. Być może impulsem do szerszej zakrojonych działań w tym zakresie staną się rekomendacje International Federation of Library Associations (IFLA) w sprawie kompetencji medialnych i informacyjnych¹⁵. Jak dalece poważna staje się kwestia niedostatku kształcenia informacyjnego w naszym kraju, może świadczyć list otwarty prezesa Państwowego Zakładu Ubezpieczeń, Andrzeja Klesyka¹⁶, który wśród czynników czyniących z absolwentów krajowych uczelni nieefektywnych pracowników, wymienia na

14 S. Cisek, M. Próchnicka, *Kształtowanie kultury informacyjnej w szkolnictwie wyższym*, Konferencja „Zarządzanie informacją w nauce III”, Katowice, 15-16.12.2010 [online] [dostęp: 19 marca 2012], dostępny w Internecie: <http://www.ptin.org.pl/konferencje/Z2010/repozytorium/Cisek_Prochnicka.pdf>.

15 *Rekomendacje IFLA w sprawie kompetencji informacyjnych i medialnych* [online] Komisja SBP ds. Edukacji Informacyjnej [dostęp: 19.04.2012], dostępny w Internecie: <<http://www.sbp.pl/arttykul/?cid=4900&prev=1>>.

16 A. Klesyk, *Diamenty z miękkimi kompetencjami*, „Gazeta Wyborcza”, 23 kwietnia 2012, s. 8.

pierwszym miejscu, nieumiejętność analizowania, selekcji i oceny informacji, a więc podstawowych umiejętności przewidywanych przez standardy *information literacy*. Wydaje się, iż dopóki brak jest wiążących dla uczelni systemowych rozwiązań strategii rozwoju w tej dziedzinie, sytuacja nie ulegnie poprawie. Jednak już można zauważyć, że w procesie uzdrawiania tego stanu bibliotekarze akademicki zostaną z dużą dozą prawdopodobieństwa pominięci. Jak wskazują wypowiedzi minister Barbary Kudryckiej, przeznaczy ona dodatkowe środki dla tych wydziałów uczelni, które zaproponują programy „doksztalcające”. Czy wśród specjalistów uczących jak „(...) selekcjonować informację, analizować dokumenty, prezentować wnioski”¹⁷ znajdą się bibliotekarze, jest kwestią wątpliwą. W ogromnej części środowisk naukowych, zwłaszcza uczelni technicznych, bibliotekarze nie są postrzegani jako specjaliści w dziedzinie informacji naukowej i nie są uznawani za partnerów w procesie edukacji akademickiej, których wiedzę i umiejętności warto wykorzystywać. Oczywiście, skoro z takim podejściem mamy do czynienia na poziomie uczelni, trudno oczekiwać, że opinią naszego środowiska w kwestii edukacji informacyjnej, będzie zainteresowana administracja państwowa. Szansę dla zaakcentowania pozycji bibliotekarzy w tworzeniu strategii edukacji informacyjnej, stwarza powstanie Komisji ds. Edukacji Informacyjnej przy ZG Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, ale czy jej działania przyniosą wymierne, pozytywne skutki w kwestii włączenia bibliotekarzy w proces edukacji informacyjno-medialnej, czas pokaże. Tylko bowiem skoordynowanie wszelkich inicjatyw podejmowanych w tym obszarze oraz wyjście z nimi poza nasze hermetyczne środowisko, może doprowadzić do nadrobienia, coraz bardziej odczuwalnych, zapóźnień w tej jakże istotnej dziedzinie.

Bibliografia

1. Derfert-Wolf L., *Information literacy - koncepcje i nauczanie umiejętności informacyjnych* [online], Biuletyn EBIB 2005, 1/62, [dostęp: 18 marca 2012], dostępny w Internecie: <http://eprints.rclis.org/bitstream/10760/6845/1/derfert_IL.pdf>.
2. Rozkosz E., *Information literacy w bibliotekach akademickich. Standardy* [online] [dostęp: 20 marca 2012], dostępny w Internecie: <<http://www.slideshare.net/12KonferencjaBWSN/rozkosz-ewa-informationliteracy>>.
3. Johnstone B., Webber S., *As we may think: Information literacy as a discipline for the information age*, "Research Strategies" [online] 2006, 20, [dostęp: 19 marca 2012], s. 108–112, dostępny w Internecie: <http://ac.els-cdn.com/S0734331006000097/1-s2.0-S0734331006000097-main.pdf?_tid=3e33fced93e47a8c968a96b978040920&acdnat=1336387829_cda103c827f1beee5452955b1f5fec2>.
4. *Information Literacy Standards for Science and Engineering/Technology* by the ALA/ACRL/STS Task Force on Information Literacy for Science and Technology [online] [dostęp: 19 marca 2012], dostępny w Internecie: <<http://www.ala.org/acrl/standards/infolitscitech>>.
5. Grygorowicz A., Kraszewska E., *Propozycje standardów w zakresie edukacji użytkowników polskich bibliotek medycznych*, EBIB Materiały Konferencyjne nr 14 [2006] [online] [dostęp: 22 marca 2012], dostępny w Internecie: <http://www.nowyebib.info/publikacje/matkonf/25kpbm/grygorowicz_kraszewska_1.php>.

17 A. Pezda, *Indeks, biznes – nie bratanki*, „Gazeta Wyborcza”, 24 kwietnia 2012, s. 4.

6. *Information Competencies for Chemistry Undergraduates: the elements of information literacy* [online], Special Libraries Association, Chemistry Division, American Chemical Society, Division of Chemical Information, 2nd ed. May 2011, [dostęp: 20 marca 2012], dostępny w Internecie: <<http://chemistry.sla.org/wp-content/uploads/cheminfolit.pdf>>.
7. Meskó E., *Teaching Information Retrieval in the Chemistry Curriculum*, "Chemistry Education: Research and Practice" [online], 2003, vol. 4, no 3, [dostęp: 19 marca 2012], s. 373–385 dostępny w Internecie: <http://www.uoi.gr/ceip/2003_October/pdf/10Mesko.pdf>.
8. Koidla G., *Information literacy developments at TUT library* [online], [dostęp: 21 marca 2012], dostępny w Internecie: <http://www.lib.ttu.ee/events/.../Tallinn_UT_Gerda.ppt>.
9. *E-learning and B-learning Information Literacy Programs at the Science and Technology Universities in Estonia, Finland, Latvia and Poland. A Comparative Study* [online] [dostęp: 22 marca 2012], dostępny w Internecie: <http://www.bg.pw.edu.pl/iatul2011/proceedings/ft/Marcinek_M.pdf>.
10. Breivik P. S., *Information Literacy For The Skeptical Library Director*, IATUL Conference Queensland University of Technology, Brisbane, Australia [online] 2000 [dostęp: 19 marca 2012], dostępny w Internecie: http://www.iatul.org/conference/proceedings/vol10/papers/breivik_full.html>.
11. Cisek S., Próchnicka M., *Kształtowanie kultury informacyjnej w szkolnictwie wyższym*, Konferencja „Zarządzanie informacją w nauce III”, Katowice, 15-16.12.2010 [online] [dostęp: 19 marca 2012], dostępny w Internecie: <http://www.ptin.org.pl/konferencje/Z2010/repozytorium/Cisek_Prochnicka.pdf>.
12. *Rekomendacje IFLA w sprawie kompetencji informacyjnych i medialnych* [online] Komisja SBP ds. Edukacji Informacyjnej [dostęp: 19.04.2012], dostępny w Internecie: <<http://www.sbp.pl/artukul/?cid=4900&prev=1>>.
13. Klesyk A., *Diamenty z miękkimi kompetencjami*, „Gazeta Wyborcza”, 23 kwietnia 2012, s. 8.
14. Pezda A., *Indeks, biznes – nie bratanki*, „Gazeta Wyborcza”, 24 kwietnia 2012, s. 4.

EDUKACJA INFORMACYJNA W BIBLIOTECIE UCZELNIANEJ

„Paradoks tej wielkiej cywilizacyjnej zmiany polega na tym, że mamy niemalże nieograniczony dostęp do najświeższych informacji i najnowszej wiedzy, a jednocześnie nie potrafimy zrobić z tego prawie żadnego użytku. Najzwyczajniej mamy kłopot z analizą, z umiejętnością segregowania informacji, ich weryfikowania, odrzucania śmieci i wynajdywania najwartościowszych danych. Szczególnie mocno widać to w formalnej edukacji, która w wielu dziedzinach traci sens.”

Andrzej Klesyk, prezes PZU

Dydaktyka biblioteczna w świetle prawa

Życie szkoły wyższej podporządkowane jest aktom prawnym. Rozważania nad edukacją informacyjną w bibliotece uczelnianej powinno poprzedzić pytanie: czy ustawy i rozporządzenia regulują ten obszar działalności?

Dydaktyka to działalność fakultatywna bibliotek. Możliwość realizacji zadań edukacyjnych – jako dodatkowych – przewiduje *Ustawa o bibliotekach*¹. Ten sam dokument mówi o celach biblioteki uczelnianej. Ma ona przede wszystkim służyć potrzebom nauki i kształcenia, a ściślej zapewniać dostęp do zbiorów bibliotecznych i informacji naukowej². Wspierając badania, jak również proces nauczania i uczenia się, bibliotekarze mogą organizować różne formy szkoleń, ale nie są do tego zobligowani przez ustawodawcę. Wyjątek stanowią bibliotekarze dyplomowani³. Zgodnie z ustawą *Prawo o szkolnictwie wyższym*⁴ są oni nauczycielami akademickimi, co obliguje ich do prowadzenia zajęć dydaktycznych⁵.

Biblioteka uczelniana nie jest samodzielnym podmiotem, ale może kreować swój wizerunek jako partnera w realizacji edukacji informacyjnej w uczelni. Podejmując inicjatywy i prowadząc rzecznictwo⁶ na rzecz zaawansowanych i planowych szkoleń bibliotecznych,

1 Art. 4 Ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (D.U. 1997, nr 85, poz. 539): „Do zadań bibliotek może ponadto należeć prowadzenie działalności (...) edukacyjnej”.

2 Art. 21 Ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (D.U. 1997, nr 85, poz. 539): „Biblioteki naukowe służą potrzebom nauki i kształcenia, zapewniając dostęp do materiałów bibliotecznych i zasobów informacyjnych niezbędnych do prowadzenia prac naukowo-badawczych oraz zawierających wyniki badań naukowych”.

3 Autorka wskazuje wybrany zakres obowiązków zgodnie ze stanem prawnym na dzień 1 października 2012 r.

4 Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (D.U. Nr 164, poz. 1365, z późn. zm.).

5 Zob. Pankiewicz, M. Czy bibliotekarz szkoły wyższej jest zobowiązany do prowadzenia dydaktyki z podstaw informacji naukowej? – odpowiedź prawnika. In: SBP: ogólnopolski portal bibliotekarski [online]. 12 czerwca 2012 [dostęp 5.7.2012]. Dostępny w Internecie: < <http://www.sbp.pl/arttykul/?cid=5384&prev=540> >.

6 Termin „rzecznictwo” jest odpowiednikiem anglojęzycznego „advocacy” stosowanego w tym samym kontekście w licznych publikacjach poświęconych edukacji informacyjnej w sektorze szkolnictwa wyższego.

ukazuje swój potencjał. Działania oddolne biblioteki mogą zaowocować włączeniem bibliotekarzy do realizacji procesu kształcenia kompetencji informacyjnych w macierzystej uczelni. Należy dodać, że rozwijanie umiejętności studentów w zakresie pozyskiwania, oceniania i przetwarzania informacji (związanej ze studiowanym kierunkiem), jest obecnie obowiązkiem każdej polskiej uczelni, wynikającym ze zmian przyjętych przez państwo polskie, jako sygnatariusza Procesu Bolońskiego⁷.

Włączenie bibliotekarzy w proces edukacji informacyjnej realizowanej w ramach regularnych (kredytowanych) zajęć to jeden z modeli. Inny model edukacji informacyjnej zakłada przygotowanie oferty szkoleniowej, propagowanie jej w uczelni i realizowanie treningów „na życzenie”, „na zamówienie”.

Kompetencje informacyjne

Kompetencje informacyjne to wiedza i umiejętności, dzięki którym człowiek jest w stanie działać w środowisku informacji. W różnych kontekstach – np. rodzinnym, szkolnym, akademickim, zawodowym – będą obejmować odrębne umiejętności szczegółowe i inny zasób wiedzy. Omawiane kompetencje umożliwiają:

1. Odkrycie luki informacyjnej → *wiem, czego nie wiem*
2. Określenie potrzeby informacyjnej → *wiem, czego potrzebuję, aby wiedzieć, uzupełnić, zrozumieć*
3. Zlokalizowanie źródła informacji → *wiem, gdzie to znaleźć*
4. Wyszukanie informacji → *odnajduję, wydobywam*
5. Ocenienie informacji → *dobieram kryteria oceny, oceniam, wybieram*
6. Zgromadzenie, zarchiwizowanie informacji → *zapisuję, porządkuję, zachowuję*
7. Poddanie informacji krytycznej analizie → *interpretuję, ponownie oceniam*
8. Ocenę procesu → *rozumiem, odnajduję słabe punkty, udoskonalam*

Kształcenie kompetencji informacyjnych nie może ograniczać się do punktu 4, tj. przygotowania użytkownika do sprawnego odnajdywania informacji. Pożądane jest spojrzenie holistyczne na wymienione zachowania informacyjne. Taka perspektywa pozwala uniknąć sytuacji, w której użytkownik uczy się technicznej obsługi pełnotekstowej bazy, po czym nie wykorzystuje jej, gdyż nie widzi sensu, nie potrafi zadać odpowiedniego pytania, w końcu nie umie zapisać rezultatów swoich wyszukiwań, tak aby móc ponownie przeczytać wyszukany tekst poza biblioteką.

Obszerniejsze zestawy kompetencji informacyjnych, wraz z dodatkowymi wskazówkami dla trenerów⁸, zawierają standardy. Jedne z najstarszych, a jednocześnie najpopularniejszych standardów, mających zastosowanie w akademickiej dydaktyce bibliotecznej, powstały w Stanach Zjednoczonych. Mowa o *Information Literacy Competency Standards for Higher Education* – standardach Association of College and Research Libraries

⁷ Zmiany te dotyczą opracowania i wdrożenia Krajowych Ram Kwalifikacji i służą mają podniesieniu jakości kształcenia. Są efektem realizacji założeń Deklaracji Bolońskiej, postanowień Konferencji w Bergen (2005) oraz Zaleceń Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 kwietnia 2008 r.

⁸ Np. opis efektów kształcenia.

(ACRL)⁹. Przywołuję je jako przykład klasyczny. To standardy, które można dostosować do potrzeb dydaktyki bibliotecznej w uczelniach o różnym profilu. Niemniej jednak warto zorientować się, czy nie opracowano standardów dedykowanych określonej dyscyplinie czy dziedzinie naukowej.

Edukacja informacyjna

Odbiorcami działalności edukacyjnej biblioteki mogą być zarówno studenci, jak i pracownicy naukowcy. W każdym przypadku istotne jest dobre rozpoznanie kontekstu ich pracy z informacją (jako studenta, jako naukowca), a także poziomu ich kompetencji informacyjnych. W Polsce najpopularniejszym narzędziem, wykorzystywanym do tego celu, jest kwestionariusz. To narzędzie umożliwia szybkie zgromadzenie danych o deklaratywnej wiedzy respondentów. Nie pozwala jednak na poznanie kultury społeczności akademickiej, której członkiem jest respondent, kultury jego pracy naukowej czy sposobów uczenia się. Tutaj z pomocą przychodzi wywiad. Swobodna rozmowa pozwala lepiej poznać problemy, jakie napotyka pracownik czy student i dostosować program szkoleniowy do faktycznych potrzeb i oczekiwań.

Projektując szkolenia dla studentów warto pamiętać o kilku zasadach:

1. Połącz szkolenie z programem studiów. Dowiedz się, jakie są tematy prac zaliczeniowych, zdobądź listy lektur, zapytaj, jakie źródła zalecają wykładowcy. Odwołaj się do konkretnego problemu (jednego lub maksymalnie dwóch). Przykład: Studenci zbudowali zestaw słów kluczowych do tematu projektu. Każdy wyszukał (w jednej bazie) 14 tekstów. Zadaniem studentów jest odrzucenie połowy z nich (tekstów), pozostawienie najlepszych. Muszą uzasadnić swój wybór.
2. Przekazuj wiedzę w „małych paczkach”. Zorganizuj szkolenie tak, aby studenci mieli poczucie korzyści z uczestnictwa w nim. Przykład: Studenci po szkoleniu mają przygotowany szablon ze stylami, w oparciu o który pisać będą pracę licencjacką.
3. Przygotuj pomoce dla studentów (tzw. *handouty*). Przykład: Instrukcja (format A4, 1 strona) pokazująca, jak zdefiniować style w programie MS Word lub Write (OpenOffice.org), tak aby móc na ich podstawie wygenerować spis treści w pracy dyplomowej.
4. Nie używaj bibliotekarskiego żargonu. Słowa „OPAC”, „dezyderata” i „prolongata” zastąp „katalogiem”, „propozycją zakupu” i „przedłużeniem terminu zwrotu”.
5. Zorganizuj szkolenie w odpowiednim czasie. Studenci na pierwszym roku studiów licencjackich raczej nie zainteresują się wykorzystaniem zaawansowanych funkcji w bazach naukowych – to nie jest dobry czas na tego rodzaju szkolenie.
6. Pozwól się ocenić. Przygotuj krótką ankietę (2 - 3 pytania). Dzięki niej dowiesz się, co sądzą o szkoleniu studenci. Porozmawiaj z wykładowcą, aby pozyskać in-

9 The Association of College and Research Libraries. *Information Literacy Competency Standards for Higher Education* [online]. Chicago, Illinois: The Association of College and Research Libraries, 2010 [dostęp 19.10.2012]. Dostępny w Internecie: < www.ala.org/acrl/files/standards/standards.pdf >.

formacje na temat efektywności swoich działań, tj. wykorzystywania umiejętności nabytych przez studentów podczas szkolenia bibliotecznego.

Przygotowując się do indywidualnych lub grupowych spotkań z pracownikami naukowymi przeczytaj i rozważ następujące zasady:

1. Poszukaj „pośrednika” wśród pracowników nauki, osoby dobrze zorientowanej w tematyce informacji naukowej (np. pracownika wydziału odpowiedzialnego za gromadzenie danych o działalności naukowej swojej i innych pracowników jednostki). To osoba, która może pomóc ci w przekonaniu pracowników o korzyściach z uczestnictwa w szkoleniach.
2. Weź pod uwagę, że w tej grupie (podobnie jak wśród studentów) może być duża polaryzacja w poziomie umiejętności informacyjnych. Być może niektóre osoby będą się czuły lepiej na indywidualnych spotkaniach (nazwijmy je spotkaniami, nie szkoleniami).
3. Nie używaj bibliotekarskiego żargonu.
4. Mów językiem korzyści (nie pouczaj, ale pokazuj możliwości). Przedstawiając nowe narzędzie rozpocznij od tego, co przyniesie jego stosowanie.
5. Nie „przeładuj” szkolenia teorią i skoncentruj się na praktycznych zastosowaniach przedstawianych narzędzi.
6. Przekazuj wiedzę w „małych paczkach”. Unikaj wymieniania wszystkich baz czy funkcji danego narzędzia. Przykład: Bibliotekarz rozpoczął od przedstawienia współczynnika Hirsha, jako liczby, która ma wpływ na to czy pracownik otrzyma grant. Zmobilizował tym samym uczestników szkolenia do zapoznania się z narzędziem Google Scholar Citations (założeniem własnego konta, a następnie dodaniem informacji o brakujących publikacjach). Na koniec podkreślił (powtórzył), że dbałość o kompletność danych bibliograficznych na koncie w Google Scholar może wpłynąć na wzrost liczby Hirsha i ocenę potencjału pracownika przez ewentualnych grantodawców.

Trening bibliotekarzy

Jednym z warunków efektywności dydaktyki bibliotecznej jest odpowiednie przygotowanie bibliotekarzy. Konieczne jest nieustanne aktualizowanie wiedzy z zakresu informacji naukowej oraz o źródłach informacji dla danej dyscypliny¹⁰. Podążanie za nowymi trendami w komunikacji naukowej, ale również doskonalenie umiejętności interpersonalnych, pedagogicznych, dzięki którym szkolenia będą odpowiednio zaprojektowane. Kompetencje trenerskie to również zdolność do krytycznej analizy własnych działań oraz gotowość do wprowadzania nowych metod nauczania. Nie mniej ważne jest myślenie o zmianie, jaka następuje w uczestnikach szkolenia, wspieranie procesu konstruowania wiedzy przez studentów i pracowników uczelni (podejście konstruktywistyczne). Zaleca się odejście od myślenia o edukacji, jako o transferze treści, które uczestnicy mają odebrać i przyswoić.

10 Chodzi o dyscyplinę lub grupę dyscyplin, którymi zajmuje się np. jako bibliotekarz dziedzinowy.

Swoją wiedzę bibliotekarze mogą doskonalić w toku specjalistycznych warsztatów, szkoleń, konferencji, lecz również (a może przede wszystkim) samodzielnie poszukując pomysłów i rozwiązań dla edukacji informacyjnej, wymieniając się doświadczeniami z bibliotekarzami czy innymi edukatorami¹¹. Umiejętność mobilizowania się do samodzielnej nauki jest cechą niezbędną każdej osoby nauczającej. Czy jest również cechą bibliotekarza? To pytanie do wszystkich nauczających bibliotekarzy.

11 Osobami zajmującymi się nauczaniem.

Aleksandra Łukaszewicz Alcaraz

Mediateka Akademii Sztuki w Szczecinie

MULTIMEDIALNA BIBLIOTEKA – MEDIATEKA AKADEMII SZTUKI W SZCZECINIE

Mediateka Akademii Sztuki w Szczecinie to multimedialny system biblioteczno-informacyjny ukierunkowany na wspieranie edukacji akademickiej XXI wieku, oparty o tradycyjny księgozbiór wraz z drukami muzycznymi i o multimedia: filmy DVD, płyty muzyczne, książki w wersji elektronicznej, pliki muzyczne oraz dostęp do zewnętrznych archiwów cyfrowych on-line.

Podstawowym celem Mediateki jest zapewnianie studentom i studentkom oraz wykładowcom i wykładowczyniom Akademii Sztuki w Szczecinie dostępu do dzieł sztuk wizualnych i muzycznych oraz do ich teoretycznych, historycznych i analitycznych opracowań. Ten cel Mediateka zamierza realizować stopniowo w coraz pełniejszy sposób, w oparciu o zbiory własne oraz o zbiory polskich i światowych archiwów artystycznych współpracujących z Mediateką, na podstawie umów licencyjnych.

Mediateka powstała niespełna dwa lata temu, a pierwszy jej Regulamin został wprowadzony Zarządzeniem Rektora Akademii Sztuki w Szczecinie z dnia 04.04.2011 r. Pozostaje zatem Mediateka nadal systemem w budowie. Początkiem zbiorów Mediateki było zakupienie zbioru bibliotecznego w ilości 10.360 jednostek. (w tym 1.962 pozycje książkowe), stanowiącego wcześniej własność Akademii Muzycznej im. Ignacego Jana Paderewskiego w Poznaniu, a znajdującego się w szczecińskiej filii tejże Akademii, tj. w budynku przy ul. Grodzkiej.

Ten zbiór został już wzbogacony o zakup 902 pozycji książkowych i albumowych z obszaru sztuk wizualnych wydawnictw polskich (m.in. Arkady, Universitas, PWN) i zagranicznych (m.in. Taschen, Ullman, Phaidon, Booqs, Laurence King). Zatem, poza nutami i opracowaniami muzycznymi, w Mediatece można znaleźć już obowiązkowe serie wydawnicze, takie jak: *Sztuka świata*, *Historia estetyki* t. 1–3 Władysława Tatarkiewicza, czy *Historia filozofii* t. 1–9 Fredericka Coplestona, a także opracowania monograficzne klasyków malarstwa, grafiki i architektury, najnowsze albumy dotyczące współczesnego designu, detalu architektonicznego, mody, filmu animowanego, typografii czy grafiki komputerowej, a także analizy i teoretyczne opracowania z dziedziny historii sztuki, kultury, filozofii i estetyki.

Warto wskazać, że 25 jednostek to książki elektroniczne, wydane przez wydawnictwo Universitas, które jeszcze w tym roku będą udostępnione czytelnikom i czytelniczkom Mediateki – po wyborze i zakupie odpowiedniego oprogramowania.

Mediateka świadoma tego, że nie tylko osoby w pełni sprawne fizycznie zajmują się sztuką, wyszła naprzeciw potrzebom osób niewidzących i niedowidzących, zakupując do swoich zbiorów nuty i podręczniki muzyczne zapisane alfabetem Braille'a. Na półkach Mediateki stało więc 47 pozycji, w tym wiele edycji kilkutomowych, zawierających m.in.:

- utwory wokalne (dla dzieci, religijne),
- aranżacje na głos z fortepianem (w tym: L. Różyckiego, W. A. Mozarta, G. Ger-shwina),
- utwory fortepianowe (w tym: J. S. Bacha, F. Chopina, J. Haydna, W. A. Mozarta, F. Liszta, I. J. Paderewskiego),
- utwory skrzypcowe (w tym: G. Bacewicz, H. M. Góreckiego, J. B. Lully'ego, J. F. Mazasa),
- utwory organowe (w tym: J. S. Bacha, F. Mendelssohna-Bartholdy'ego, F. Schu-berta, R. Wagnera),
- utwory gitarowe (w tym: J. S. Bacha, A. Barrios Mangore'a, F. Tarregi),
- utwory saksofonowe (w tym: M. Berhomieu'a, M. Mule'a),
- aranżacje kameralne,
- podręczniki o zasadach muzyki, o czytaniu nut głosem, solfeże i słowniczek mu-zyczny (w 5 tomach).

Poza zakupami zrealizowanymi w 2011 r., Mediateka otrzymała 1.802 pozycji w da-rze, zarówno od osób prywatnych, w tym profesorów Akademii Sztuki w Szczecinie, jak i od instytucji kulturalnych, zwłaszcza od galerii artystycznych z całego kraju, m.in. Galerii Bielskiej BWA, Galerii Sztuki Współczesnej BWA we Wrocławiu i w Katowicach, Galerii „Labirynt” z Lublina, Galerii „Manhattan” z Łodzi, Galerii „Wozownia” z Torunia i Narodo-wej Galerii Sztuki „Zachęta” z Warszawy, wzbogacając swoją kolekcję m.in. o katalogi wystaw zbiorowych i indywidualnych.

W 2012 r. Mediateka zrealizowała drugą turę bibliotecznych zakupów inwestycyjnych (1.094 nowo zakupione pozycje i 909 przekazanych w darach), tym razem koncentrując się na zakupach pozycji muzycznych, ponieważ zbiór zakupiony od Akademii Muzycznej w Poznaniu nie był wystarczająco uzupełniany od lat 80-tych XX w.

Jednak poza zakupami pozycji papierowych, Mediateka traktuje jako bardzo istotny kierunek swojego rozwoju stronę digitalną i wirtualną.

Już w 2011 r. Mediateka wykupiła po raz pierwszy dostęp do zbiorów Cyfrowej Bi-blioteki ArtSTOR (The ArtSTOR Digital Library), zlokalizowanej w Nowym Jorku. W ten sposób Akademia Sztuki w Szczecinie stała się pierwszą polską instytucją, która podpi-sała umowę licencyjną z tą nowojorską biblioteką posiadającą jedno z największych na świecie zbiorów sztuki w formie cyfrowej i oferującą dostęp do ponad miliona obrazów z obszaru malarstwa, grafiki, designu, architektury i nauk humanistycznych wraz z narzę-dziami umożliwiającymi ich oglądanie, prezentację i wykorzystanie w celach badawczych i pedagogicznych. Studenci i studentki oraz pracownicy i pracownice Akademii Sztuki w Szczecinie, a także osoby zapisane do Mediateki, mogą korzystać z kolekcji ArtSTOR składającej się z przekazanych do udostępniania zbiorów wybitnych muzeów, bibliotek

i archiwów fotograficznych (m.in. J. Paul Getty Museum, MoMA The Museum of Modern Art, La Bibliothèque Nationale de France, Library of Congress, Magnum Photos, Museum of Solomon R. Guggenheim).

Korzystanie z udostępnianych zbiorów archiwum ArtSTOR jest wielostronne. W ramach Cyfrowej Biblioteki ArtSTOR istnieje szeroka gama możliwości przeszukiwania zasobów w celu znalezienia interesującej nas pozycji: od najprostszego „googlowskiego” wyszukiwania poprzez „wyszukiwanie zaawansowane” do różnego rodzaju profilowań, tj. przeszukiwania poszczególnych kolekcji, obszarów geograficznych i okresów historycznych. Znalezione obrazy można powiększać, obracać, zapisać na komputerze, drukować, a także dołączyć do „grup obrazów” (*Image Groups*). „Grupy obrazów” to niesłychanie przydatne narzędzie pozwalające klasyfikować uzyskiwane informacje w poszczególne działy, np. prowadząc zajęcia z historii sztuki czy zbierając materiały do pracy poświęconej designowi w XX w., można tworzyć osobne „szuflady”. W ramach tych „szuflad” możliwe jest zarówno ich porządkowanie, jak i też tworzenie własnych dodatkowych opisów do obrazów. Każdy obraz bowiem posiada opis, w którym zawiera się informacja, co to jest, kto stworzył dzieło, kiedy żył, z jakiego roku dzieło pochodzi, z czego zostało wykonane, jaki ma tytuł, co przedstawia, gdzie jest zdeponowane i kto jest dysponentem praw autorskich do niego. Szczególnie ta ostatnia informacja jest niezwykle przydatna, ponieważ licencja na dostęp do ArtSTOR dotyczy użytku obrazów do celów naukowych i dydaktycznych, a nie komercyjnych. Zatem, można na przykład wykorzystać ściągnięte z ArtSTOR-a obrazy do pracy licencjackiej czy magisterskiej przeznaczonej do użytku wewnętrznego, natomiast jeśli chcemy ją wydać oficjalnie, to musimy zwrócić się pod adres wskazany w informacjach pod danym obrazem w ArtSTOR z prośbą o udostępnienie praw autorskich.

Materiały opracowane on-line na platformie ArtSTOR można albo wydrukować wraz z informacjami, tworząc skrypt, albo wyeksportować do Power Pointa, a wówczas zawarte uprzednio oraz dodane przez nas informacje przechodzą do notatek pod obrazami w prezentacji.

Te możliwości są dostępne dla wszystkich użytkowników i użytkowniczek ArtSTOR-a; poza nimi są jeszcze możliwości poszerzone dla osób posiadających uprawnienia instruktorskie, tj. dla wykładowców i wykładowczyń AS. Uprawnienia instruktorskie pozwalają tworzyć nie tylko „grupy obrazów” w „folderze roboczym”, ale także nowe foldery w „folderze instytucjonalnym” a w nich nowe „grupy obrazów”. Dostęp do wygenerowanych folderów zabezpieczony jest dodatkowym hasłem, które wykładowca lub wykładowczyni udostępnia studentom i studentkom danego roku z instrukcją zapoznania się z przeznaczonymi dla nich materiałami. Dodatkową funkcjonalnością jest tu możliwość podglądu, kto faktycznie wykonał polecenie, ponieważ system tworzy automatyczną dokumentację osób, które otworzyły dany folder.

Poza archiwum ArtSTOR, Mediateka wykupiła także dostęp do portali teoretycznych wydawnictwa Oxford University Press, dotyczących zarówno sztuk muzycznych (Oxford Music Online), jak i wizualnych (Oxford Art Online), oraz do archiwum plików dźwiękowych Music Archive DRAM.

Oxford Music Online, w skład którego wchodzi *Encyclopedia of Popular Music*, *The Oxford Dictionary of Music*, *The Oxford Companion to Music* oraz *Grove Music Online*, to wiodące zasoby teoretyczne online dotyczące sztuk muzycznych, funkcjonujące od 2001 r., które oferują całość tekstów II wydania *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* z 2001, *The New Grove Dictionary of Opera* z 1992 roku i II wydanie *The New Grove Dictionary of Jazz* z 2002 roku, a także ich aktualizacje i uzupełnienia. Zawierając ponad 50.000 artykułów i 30.000 biogramów sporządzonych przez ponad 6.000 naukowców z całego świata *Grove Music Online* stanowi niezaprzeczalny autorytet w kwestiach związanych z muzyką.

Produktem analogicznym względem *Oxford Music Online*, a dedykowanym sztukom wizualnym, jest *Oxford Art Online*, w skład którego wchodzi m.in.: *Grove Art Online*, dotyczący sztuk wizualnych od czasów prehistorycznych do współczesności, zawierający ponad 23.000 hasła przedmiotowe (np. dotyczące kierunków w sztuce) i 21.000 biogramów (*Grove Art Online* zapewnia również 6.000 obrazów dzieł sztuki z wybitnych światowych muzeów, a także 40.000 wyselekcjonowanych linków do muzeów i galerii na całym świecie) oraz *Benezit Dictionary of Artists* – stanowiący od 1911 r. niezastąpione źródło istotnych informacji o niemal wszystkich malarzach, rzeźbiarzach i rysownikach od starożytności do czasów współczesnych.

Spectrum zainteresowań Mediateki w przestrzeni wirtualnej uzupełniają archiwum plików dźwiękowych DRAM oraz zasoby darmowego portalu IMSLP / Petrucci Music Library, które zapewniają dostęp do nagrań muzycznych i do plików nutowych.

Music Archive DRAM, którego celem jest zachowanie i rozpowszechnienie ważnych nagrań, zlekceważonych przez rynek komercyjny, stanowi niedochodowy zasób zapewniający edukacyjnym wspólnotom dostęp do nagrań w jakości dźwiękowej CD (192kbps Mp4) wraz z kompletnymi oryginalnymi wkładkami i esejami z niezależnych studio nagrań i archiwum dźwiękowych. Można tu znaleźć muzykę począwszy od folkowej, a skończywszy na operowej, od rdzennej amerykańskiej do jazzu, od muzyki XIX-wiecznej do wczesnego rocka, poprzez muzykę teatralną, współczesną, elektroniczną i in. Dostępnych jest ponad 3.700 albumów z 30 różnych niezależnych studiów i archiwów, a nowe pozycje pojawiają się nieustannie.

Do archiwum ArtSTOR, DRAM, do portali *Oxford University Press* a także do zasobów darmowych portali Europeana i IMSLP/*Petrucci Music Library* dostęp jest zapewniony poprzez interfejs Mediateki. Możliwe jest tu również skorzystanie z wersji on-line szkoleń dotyczących nie tylko podstawowego poruszania się po Mediatece, ale też dostępu do poszczególnych archiwów. Poza szkoleniami on-line odbywają się też oczywiście szkolenia i warsztaty w przestrzeni realnej – dla osób zaczynających naukę na Akademii, dla studentów i studentek, dla wykładowców i wykładowczyń, w odniesieniu do poszczególnych zasobów (muzycznych, wizualnych).

Szkolenia i warsztaty z posługiwania się dostępem do cyfrowych źródeł informacji, stanowią jeden z priorytetów Mediateki, ponieważ jesteśmy świadomi, że użytkowanie nowych mediów wymaga uzyskania nowych umiejętności i kompetencji.

Poza zapewnianiem dostępu do zasobów zewnętrznych, Mediateka planuje zorganizować i wyposażać pracownię digitalizacji zbiorów książkowych i zbiorów audio (kasety magnetofonowe i płyty winylowe) oraz rozpocząć digitalizację części swoich zbiorów. Digitalizacji zostaną poddane zarówno pozycje historyczne, jak np. wydania utworów muzycznych z wydawnictwa C. F. Peters z połowy XIX wieku, jak i popularne podręczniki, a także materiały audialne nagrane na przestarzałych nośnikach.

W ten sposób Mediateka Akademii Sztuki buduje system zapewniający kompleksowy dostęp do światowych zbiorów sztuki, oparty o zbiory własne Mediateki i o zbiory zewnętrzne, który będzie miał nieocenione znaczenie dla kształtującej się świadomości studentów i studentek Akademii Sztuki w Szczecinie, pozwalając im zapoznać się ze światowym dziedzictwem kulturowym i ze współczesnym rynkiem artystycznym, na który niebawem będą wchodzić.

Z rosnących zbiorów Mediateki można korzystać w pomieszczeniach wyremontowanych i zaadaptowanych na wysokim parterze w Pałacu pod Globusem przy pl. Orła Białego 2. Wzmocnienie stropu pozwoliło na konstrukcję antresoli, zwiększającej znacznie powierzchnię użytkową Mediateki poprzez pełniejsze wykorzystanie wysokiej przestrzeni sal pałacowych, oraz na montaż regałów przesuwanych. W dwóch pomieszczeniach znajdują się zarówno boksy do pracy z komputerem (oglądanie obrazów, słuchanie muzyki, praca z tekstem), jak i stoły do tradycyjnej pracy z książką, a także wygodne siedziska pozwalające na chwilę relaksu podczas lektury czasopisma.

Mediateka Akademii Sztuki w Szczecinie posługuje się zintegrowanym systemem bibliotecznym PATRON 3, jednak funkcjonuje w niej także zamawianie „na rewers” i udostępnianie spisów nowo zakupionych pozycji, które nie znalazły jeszcze swojego miejsca w katalogu elektronicznym. Całkowite odejście od „papierowej” wersji wypożyczania będzie możliwe po skatalogowaniu wszystkich pozycji bibliotecznych.

Mediateka Akademii Sztuki w Szczecinie zdaje sobie sprawę, jak istotnym jest nie tylko rozszerzanie własnych zbiorów, ale także współpraca z bibliotekami Szczecina i regionu, przyczyniająca się do poprawy dostępu do informacji o zbiorach poszczególnych bibliotek. Z tego względu przystąpiła do Zachodniopomorskiego Porozumienia Bibliotek oraz Zachodniopomorskiego Systemu Informacji Regionalnej i Naukowej ZSiReNa, w tym do Zachodniopomorskiej Biblioteki Cyfrowej „Pomerania” oraz Centralnego Katalogu Rozproszonych Zasobów Bibliotek Szczecina i Regionu RoK@Bi. W ramach współpracy krajowej podpisała zaś porozumienie o współpracy biernej z Katalogiem Zbiorów Polskich Bibliotek Naukowych NUKAT.

KOMPETENCJE INFORMACYJNE – PRÓBA ANALIZY ICH POZIOMU WŚRÓD UŻYTKOWNIKÓW BIBLIOTEKI WYDZIAŁU PRAWA I ADMINISTRACJI UNIwersytetu SZCZECIŃSKIEGO

Współczesna biblioteka to nie tylko skarbnica wiedzy, czy też jedyne źródło informacji, w którym ową wiedzę można uzyskać. To przede wszystkim instytucja, gdzie wiedzę pozyskaną z różnych źródeł można usystematyzować. Na wiedzę składają się bowiem informacje, które codziennie docierają do użytkownika. Biblioteka poprzez swoich pracowników pomaga owe informacje ocenić i wykorzystać.

Wiedza o tym, jak znaleźć informację, jak ją ocenić i efektywnie wykorzystać, to według Lidii Derfert-Wolf, właśnie *information literacy*, czyli umiejętności/kompetencje informacyjne. Coraz większy przyrost informacji i zmieniające się technologie jej wytwarzania skłaniają do uznania *information literacy* za jedną z kluczowych umiejętności XXI w., przydatnej zarówno w trakcie nauki, pracy, jak i w życiu codziennym¹.

W kształceniu kompetencji informacyjnych ogromną rolę odgrywa wykwalifikowany bibliotekarz, znający tajniki zawodu. Nie tylko udostępnia informację, ale tworzy ją, opracowuje, wyszukuje, gromadzi, przechowuje, rozpowszechnia, doradza oraz przygotowuje użytkownika do jej odbioru. Bibliotekarz jest pośrednikiem między lokalnymi zasobami oraz nieograniczonym zbiorem informacji, a czytelnikiem, dla którego przeprowadza selekcję, kierując się relewantnością wyników wyszukiwania. Praca współczesnego bibliotekarza jest zbiorem czynności charakterystycznych dla zawodu, wzbogaconych dodatkowo elementami informatyki, zarządzania i marketingu. Niezbędna jest znajomość obsługi komputera, oprogramowania, Internetu, gdyż elementy te stanowią narzędzia warsztatu informacyjnego. Bibliotekarz ponadto organizuje i zarządza warsztatem; gromadzi, opracowuje i udostępnia zasoby informacyjne tworzące warsztat. Zna strukturę zbiorów drukowanych oraz elektronicznych biblioteki, stanowiących podstawowy warsztat informacyjny biblioteki uczelnianej. Nie tylko poszukuje i dostarcza, ale także weryfikuje informacje. Porządkuje je i ocenia, podaje informacje kompletne i opracowane, o najwyższej jakości².

1 Por. L. Derfert-Wolf, *Information literacy – kształcenie umiejętności informacyjnych w bibliotekach akademickich*, w: *Przestrzeń informacyjna biblioteki akademickiej. Tradycja i nowoczesność*. Toruń, Wyższa Szkoła Bankowa, 2009, s. 185.

2 Por. I. Sójkowska, F. Podgórski, *Dokąd zmierza informacja? – czyli co oferuje biblioteka, a czego oczekuje użytkownik. Stan obecny i rozwój informacji naukowej w bibliotekach uczelni technicznych*. II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej *Biblioteki XXI wieku. Czy Przetrywamy?* Łódź, 19-21 czerwca 2006 r. [dostęp 30.03.2012]. Dostępny w Internecie: http://www.nowybib.info/publikacje/matkonf/biblio21/poster_ref11.pdf.

„W modelu SCONUL «Siedem filarów information literacy», powszechnie wykorzystywanym w brytyjskich szkołach i uczelniach, określono zestaw następujących umiejętności informacyjnych: rozpoznanie potrzeb informacyjnych, rozpoznanie sposobów zaspokojenia potrzeb informacyjnych, tworzenie strategii wyszukiwania informacji, lokalizowanie i dostęp do informacji, porównanie i ocena informacji uzyskanej z różnych źródeł, organizowanie, zastosowanie i prezentowanie informacji innym zgodnie z określoną sytuacją, synteza i tworzenie nowych zasobów wiedzy na podstawie istniejącej informacji”³.

Zatem użytkownik informacji posiadający kompetencje informacyjne potrafi określić, jakiego rodzaju informacji i w jakim zakresie potrzebuje do realizacji zadania, potrafi zdobyć potrzebną informację w możliwie najbardziej efektywny sposób, potrafi ocenić jakość informacji (np. jakość artykułu, który czyta), a także jakość źródła informacji (np. czasopisma, w którym ten artykuł został zamieszczony), potrafi włączyć nową informację w posiadany zasób wiedzy, potrafi wykorzystać informację do realizacji określonego zadania, a także rozumie ekonomiczne, prawne i społeczne uwarunkowania wpływające na korzystanie z informacji. Kompetencje informacyjne pozwalają użytkownikowi bezpiecznie korzystać z nowoczesnych źródeł i narzędzi. To także wiedza na temat form i zasad komunikacji naukowej, wiedza o rodzajach źródeł i formach publikacji naukowych, znajomość zasad przetwarzania i upowszechniania wiedzy, świadomość tego, jakie mechanizmy służą kontrolowaniu jakości informacji⁴.

Codzienna obserwacja użytkowników Biblioteki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego skłania do wniosku, że o ile czytelnik nie ma większych problemów z rozpoznawaniem swoich potrzeb informacyjnych – o tyle nie do końca wie, jak owe potrzeby zaspokoić, ocenić informacje uzyskane z różnych źródeł, czy też je zastosować.

Użytkownikami Biblioteki Wydziału Prawa i Administracji są przede wszystkim studenci. Analiza statystyki odwiedzin w ostatnich trzech miesiącach (od stycznia do końca marca 2012 r.) wykazała, iż liczba odwiedzin wyniosła 16.352. Biblioteka otwarta była w tym czasie przez 73 dni, co daje w zaokrągleniu 227 odwiedzin dziennie. Z tego zano-towano 541 odwiedzin przez osoby nie związane z macierzystą uczelnią. Byli to przede wszystkim studenci niepublicznych szkół wyższych ze Szczecina i okolic, np. z Wyższej Szkoły Administracji Publicznej ze Szczecina, studenci innych uczelni, np. z Zachodnio-pomorskiego Uniwersytetu Technologicznego, absolwenci, a także osoby nie związane z prawem w życiu zawodowym.

W kontekście dostępu do nowych technologii studenci zajmują szczególne miejsce wśród innych grup użytkowników. Bowiem to właśnie w gospodarstwach domowych, w których mieszkają osoby studiujące, jest najwyższy dostęp do nowych mediów. Zgodnie

3 Podaję za: L. Derfert-Wolf, *Information literacy – kształcenie umiejętności informacyjnych w bibliotekach akademickich*, op. cit., s. 193.

4 Por. B. Niedźwiedzka, *Zróżnicowane nauczanie kompetencji informacyjnych – odpowiedź na rosnące trudności i potrzeby użytkowników informacji naukowej*, w: 25. Jubileuszowa Konferencja Problemowa Bibliotek Medycznych. *Kształcenie użytkowników naukowej informacji medycznej – koncepcje i doświadczenia*. Lublin-Kazimierz Dolny, 12–14 czerwca 2006 roku. [Warszawa]: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, K[omisja] W[ydawnictw] E[lektronicznych], Redakcja „Elektronicznej Biblioteki”, 2006. (EBIB Materiały konferencyjne nr 14). [dostęp 30.03.2012]. Dostępny w Internecie: <http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/25kpbm/niedzwiedzka.php>

z danymi *Diagnozy Społecznej 2007*, w tamtym czasie aż 90% gospodarstw domowych, w których byli studenci, posiadało komputer. W 2009 r. już niemal wszyscy studenci mieli dostęp do nowych technologii – 92% studentów ma w domu dostęp do komputera i Internetu, a kolejne 5% do samego komputera. Dwa lata później – czyli w 2011 r. – już 97% studentów korzysta z Internetu. Oznacza to, że niemal wszyscy studenci są zaznajomieni z nowymi technologiami i z nich korzystają⁵.

Biblioteka prawnicza z natury jest biblioteką szczególną. Posiada bowiem księgozbiór, który z dnia na dzień może się zdezaktualizować. Do tego dochodzą ogromne koszty zakupu podręczników oraz wydawnictw takich, jak komentarze do ustaw, również o przemijającej treści. Zatem głównym źródłem stają się szeroko rozumiane bazy danych. W Bibliotece WPIA są to między innymi systemy informacji prawnej, takie jak *Lex Omega*, *Legalis*, *Lex Polonica Maksima*, *Lex Administracja*, które zapewniają użytkownikowi dostęp do tekstów aktów prawnych, projektów ustaw, a także czasopism tematycznych. W Bibliotece możliwy jest również dostęp do *Polskiej Bibliografii Prawniczej*. Jest ona komputerową wersją *Polskiej Bibliografii Prawniczej* wydawanej przez Instytut Nauk Prawnych PAN, a dostępnej w wersji on-line w systemie *Expertus*. System zapewnia szybki dostęp do wybranych zapisów bibliograficznych, selekcję autorską i tematyczną oraz wydruk wyselekcjonowanych materiałów. Możliwe jest również skorzystanie z baz *SCIENCE DIRECT*, *EBSCO EINF*, *Oxford University Press*, *PROLA* wydawnictw *SPRINGER – KLUWER*, *Web of Knowledge*. Są to bazy zarówno pełnotekstowe, jak i abstraktowo-bibliometryczne, tzw. indeksy cytowań.

Biegle korzystanie z baz danych wymaga, niestety, nie tylko umiejętności technicznych w zakresie posługiwania się sprzętem komputerowym, ale także posiadania tych umiejętności, które służą wyszukiwaniu informacji, jej ocenie i zastosowaniu. Wyniki ankiety przeprowadzonej w pierwszym tygodniu kwietnia 2012 r., mimo że absolutnie nie dają pełnego obrazu kompetencji informacyjnych wszystkich użytkowników Biblioteki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego, to potwierdzają codzienne obserwacje pracowników Biblioteki. Wskazują one przede wszystkim na wyższe kompetencje informacyjne wśród studentów studiów stacjonarnych, rosnące wraz z latami studiów.

W badaniu wzięło udział 150 osób, wśród nich 123 studentów studiów dziennych, 12 studiów niestacjonarnych, 1 słuchacz studiów podyplomowych, 5 prawników, 4 pracowników naukowych, 4 pracowników administracyjnych Uczelni oraz 1 doktorant.

Studenci, zarówno studiów stacjonarnych, jak i niestacjonarnych, stanowią tę grupę badanych, która jako najbardziej liczna, jest przez to najbardziej reprezentatywna, jeśli chodzi o korzystanie z szeroko rozumianych usług Biblioteki. W związku z tym, w toku dalszej analizy przeprowadzonych badań, opierano się wyłącznie na odpowiedziach tej grupy badanych. To bowiem studenci najczęściej korzystają z Biblioteki i do nich w głównej mierze skierowana jest jej oferta.

5 Podaję za: Justyna Jasiewicz, *Analiza SWOT poziomu kompetencji informacyjnych i medialnych polskiego społeczeństwa w oparciu o istniejące badania społeczne*, w: *Cyfrowa Przyszłość. Edukacja medialna i informacyjna w Polsce – raport otwarcia*. [dostęp 30.03.2012]. Dostępny w Internecie: <http://nowoczesnapolska.org.pl/wp-content/uploads/2012/01/Cyfrowa-Przyszłość-rozdział-04.pdf>.

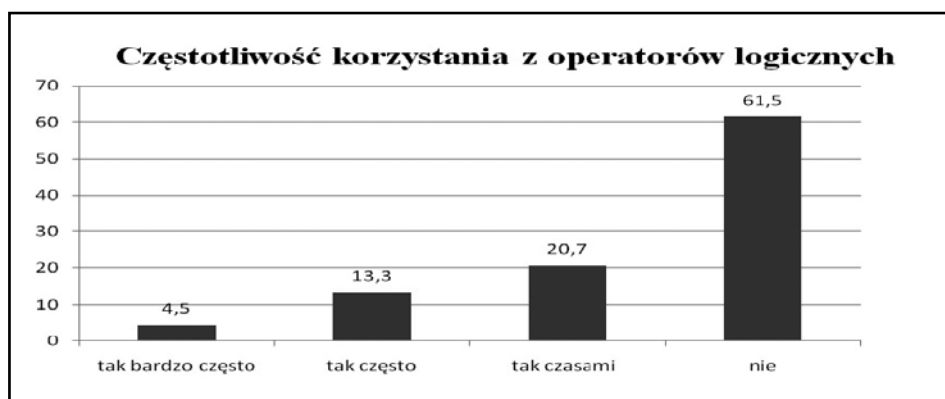
Kluczowym elementem kompetencji informacyjnych jest umiejętność znalezienia informacji potrzebnej do realizacji zadania w możliwie najbardziej efektywny sposób. Jednym z najczęściej używanych narzędzi pozyskiwania informacji jest sieć Internet. Dlatego też na początku badań zapytano respondentów, jak często znajdują odpowiedź w Internecie. Wśród badanych studentów „bardzo często” odpowiedziało 46,7% badanych, „często” 45,2% badanych studentów, a „czasami” 8,1%. Wyniki przedstawia Wykres 1.

Wykres 1. Częstość odnalezienia odpowiedzi w zasobach Internetu

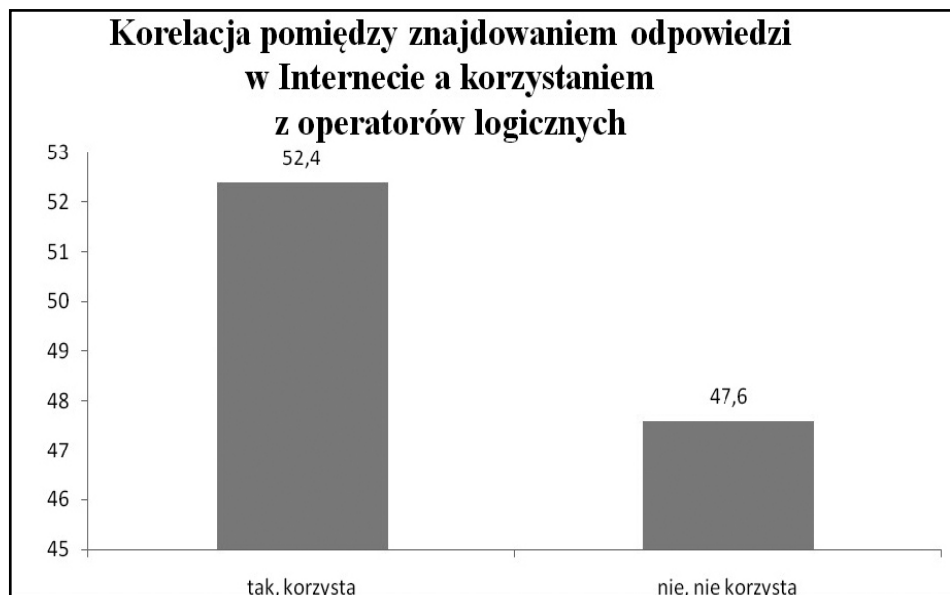
Grupę tę zapytano również o korzystanie z operatorów boolowskich, zawężających wyniki wyszukiwania, takich jak AND, OR, NOT. 61,5% badanych studentów odpowiedziało, że nie używa do wyszukiwania informacji tychże operatorów, 4,5% badanych korzysta z nich bardzo często, 13,3% badanych korzysta z nich często, natomiast aż 20, tj. 7% badanych studentów używa operatorów logicznych tylko czasami. Wyniki przedstawia Wykres 2.

Wykres 2. Częstość korzystania z operatorów logicznych

Można by odnieść mylne wrażenie, że szukanie informacji odbywa się w sposób nieprzemyślany, chaotyczny. Jednakże relacja pomiędzy znajdowaniem odpowiedzi w Internecie a korzystaniem z operatorów boolowskich, każe przypuszczać, że o ile badani studenci rzadko lub wcale nie korzystają z owych operatorów, to jednak wśród tych, którzy znajdują odpowiedź w Internecie, odsetek ten wzrasta. Relację przedstawia Wykres 3.

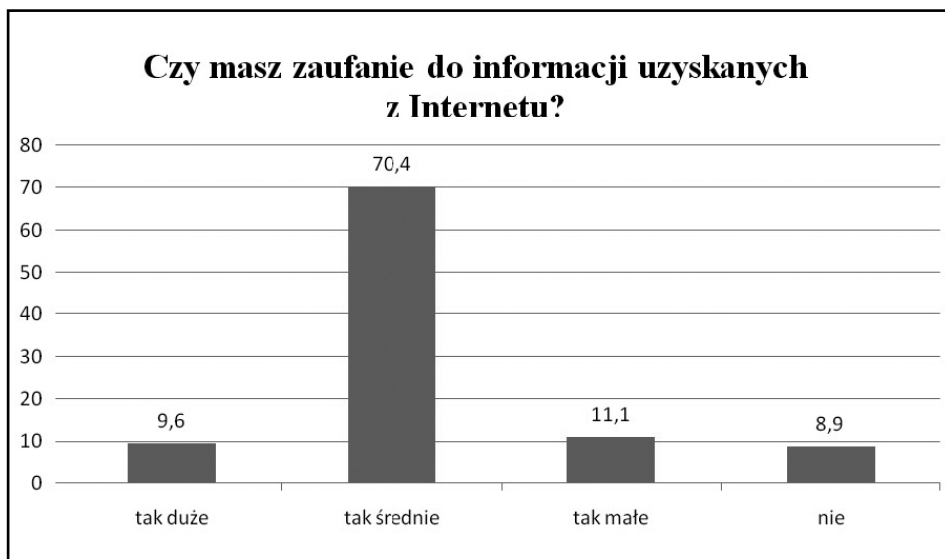
Wykres 3. *Korelacja pomiędzy znajdowaniem odpowiedzi w Internecie a korzystaniem z operatorów logicznych*

Wśród studentów, którzy bardzo często i często znajdują odpowiedź w Internecie, 52,4% korzysta z operatorów zawężających wyniki wyszukiwania, a 47,6% z nich nie korzysta. Z kolei te osoby, które tylko czasami znajdują odpowiedź w Internecie, najczęściej (aż 81,8% badanych) nie korzystają z operatorów zawężających wyniki wyszukiwania. Zatem im częściej badani studenci korzystają z operatorów logicznych, tym częściej znajdują potrzebne informacje w Internecie.

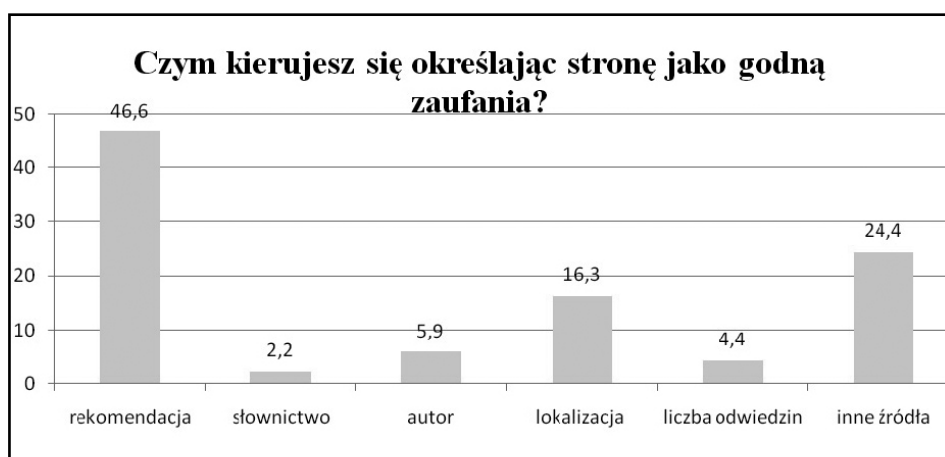
W skład kompetencji informacyjnych użytkowników Biblioteki wchodzi również umiejętność oceny jakości informacji, a także jakości źródła. Z tego powodu zapytano badanych, czy mają zaufanie do treści uzyskanych z Internetu oraz czym kierują się przy określaniu strony internetowej jako godnej zaufania. Aż 70,4% badanych określiło swoje zaufanie do informacji pochodzących z Internetu jako średnie, 11,1% jako małe, 9,6% jako duże. Natomiast 8,9% badanych studentów nie ma zaufania do informacji uzyskanych tą drogą. Wyniki prezentuje Wykres 4.

Wykres 4. *Zaufanie do informacji uzyskanych z Internetu*

Z kolei przy określaniu strony Internetowej jako godnej zaufania, respondenci przede wszystkim wskazywali na rekomendację innych osób – 46,6% badanych, lokalizację, czyli adres strony, oraz jego właściciela – 16,3% badanych. Wymieniano również autora strony (5,9%), liczbę odwiedzin (4,4%) oraz słownictwo (2,2%). W czasie badania zapytano również o intuicję, brak dużej liczby reklam i układ strony, jako powód uznania strony za zaufaną, ale żaden z respondentów nie odpowiedział w ten sposób.

Wykres 5. *Warunki określające stronę WWW jako godną zaufania*

W nabywaniu i utrwalaniu kompetencji informacyjnych przydatna jest pomoc bibliotekarza. Jest on pośrednikiem między zasobem informacji a czytelnikiem. W bibliotece prawniczej ta pomoc może okazać się niekiedy niezbędna, bowiem korzystanie z baz danych, zawierających czy to akty prawne, czy też pełnotekstowe artykuły z czasopism, nie jest łatwe. Codzienne obserwacja użytkowników biblioteki wskazuje na konieczność korzystania z pomocy bibliotekarza w dostępie do tych specyficznych informacji. Zapytano studentów, czy korzystają z pomocy bibliotekarza w dostępie do informacji. Wśród badanych 59,3% korzysta z pomocy bibliotekarza, 24,4% próbuje samodzielnie odnaleźć potrzebne informacje, 12,6% badanych twierdzi, że nie potrzebuje pomocy, a 3,7% badanych wstydzi się o tę pomoc poprosić. Wyniki prezentuje Wykres 6.

Wykres 6. *Korzystanie z pomocy bibliotekarza*

Badanie wskazało również na dużą przydatność owej pomocy. Albowiem wśród badanych, którzy korzystają z pomocy bibliotekarza, aż 88,7% badanych oceniło tę pomoc jako bardzo przydatną, a 11,3% jako średnio przydatną. Żaden z respondentów korzystających z pomocy bibliotekarza nie ocenił tej pomocy jako mało przydatnej. Dlatego też im większy profesjonalizm bibliotekarza, tym większa pomoc dla użytkownika.

Wykres 7. *Przydatność pomocy bibliotekarza*

Zapytano badanych, czy korzystają z dostępnych w Bibliotece Wydziału Prawa i Administracji baz danych, takich jak *LEX*, *Legalis*, *Lex Polonica* czy też *Bibliografii Prawniczej Polskiej Akademii Nauk*, dostępu do pełnotekstowych baz artykułów z czasopism polskich i zagranicznych, np. *EBSCO*, *SCIENCE DIRECT*, *Oxford University Press*, *PROLA* wydawnictw *SPRINGER – KLUWER*, *Web of Knowledge*, czy też z zasobu bibliotek cyfrowych. Odpowiedzi na te pytania w dużej mierze potwierdzają wcześniejsze obserwacje poczynione w codziennej pracy.

Wśród studentów, z baz danych korzysta 54,1% badanych, z pełnotekstowych baz dostępu do artykułów korzysta już tylko 20,8% badanych, natomiast z zasobów bibliotek cyfrowych korzysta tylko 5,2% badanych studentów. Co ciekawe, wśród osób, które odpowiedziały, że korzystają z baz danych, aż niespełna 20% nie potrafiło nazwać tych baz. Pozostałe 80% osób wymieniało głównie bazy *LEX* i *Legalis*. Nie było osoby, która wymieniłaby poprawnie wszystkie bazy dostępne w Bibliotece. Tylko 3 osoby wymieniły *Polską Bibliografię Prawniczą*. Z kolei tylko jedna osoba wymieniła pełnotekstową bazę dostępu do artykułów z czasopism – *EBSCO*. Wśród osób, które odpowiedziały pozytywnie na pytanie, czy korzystają z zasobów bibliotek cyfrowych, znalazły się tylko 3 prawidłowe odpowiedzi. Wymieniono Bibliotekę Cyfrową „Pomerania”, „Europeana” i „Polona”. Odsetek osób korzystających z baz danych przedstawia Wykres 8.

Wykres 8. Korzystanie z baz komputerowych

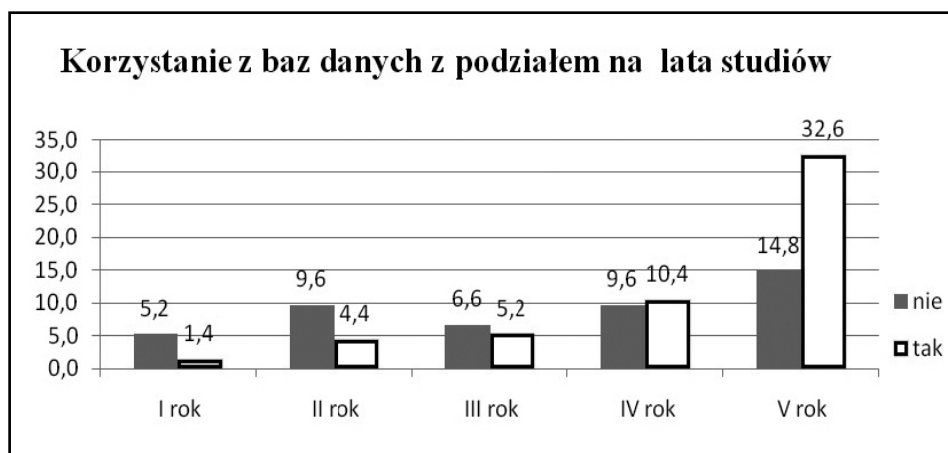
Wyniki badań pozwalają sformułować wniosek o małych kompetencjach informacyjnych w tym zakresie. Albowiem relacja pomiędzy korzystaniem z pomocy bibliotekarza a korzystaniem z baz danych jest dowodem na to, iż ci studenci, którzy skorzystali z pomocy bibliotekarza, a tym samym zostali przeszkoleni z możliwości zdobywania informacji, częściej z tych baz korzystali. Wyniki przedstawia Wykres 9.

Wykres 9. *Korelacja pomiędzy korzystaniem z pomocy bibliotekarza a korzystaniem z baz danych*

Analizując wyniki badań przeprowadzonych w Bibliotece WPiA zauważono, iż wraz z zaawansowaniem studiów rosną kompetencje informacyjne. Student V roku jest użytkownikiem bardziej świadomym celu, jaki chce uzyskać, wie jakie informacje chce zdobyć, a przede wszystkim wie, w jaki sposób. Co prawda uzyskane wyniki badań nie mogą kategorięcznie dowodzić takiego twierdzenia, gdyż wśród badanych studentów najwięcej było studentów V roku studiów stacjonarnych, a najmniej z lat I–II, to jednak wyniki badań razem z obserwacjami umiejętności czytelników w czasie codziennej pracy, pozwalają takie wnioski sformułować.

Wykres 10. *Korzystanie z baz danych z podziałem na grupy wiekowe*

Kompetencje informacyjne, to te wszystkie umiejętności, które są niezbędne w codziennym życiu, w pracy, a przede wszystkim w toku nauki. Szczególnie studia akademickie wymagają, aby owe umiejętności posiadać i rozwijać. Mnogość informacji, które docierają do użytkownika sprawia, że musi on potrafić określić swoje potrzeby informacyjne, umieć zdobyć potrzebne informacje, ocenić je, a także wykorzystać. W nabywaniu i rozwijaniu kompetencji informacyjnych nieocenioną rolę odgrywa Biblioteka i jej pracownicy. Pomagają oni w zdobywaniu informacji, ale także w ich usystematyzowaniu i ocenianiu.

Biblioteka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego jest biblioteką szczególną. Posiada specyficzny księgozbiór, który szybko się dezaktualizuje. Użytkownicy tej Biblioteki w dużej mierze korzystają ze specyficznych narzędzi zdobywania wiedzy, jakimi są bazy danych. Muszą zatem posiadać kompetencje informacyjne na tyle rozwinięte, by móc korzystać z owych baz i uzyskiwać stamtąd potrzebne informacje.

Dlatego też badania ankietowe przeprowadzone na początku kwietnia 2012 r. były próbą określenia poziomu kompetencji informacyjnych wśród użytkowników Biblioteki. Mimo, iż wyniki badań nie mogą określać poziomu kompetencji dla całej populacji użytkowników, gdyż zarówno próba badawcza, jak i czas badania były niewystarczające, to jednak codzienna obserwacja oraz wyniki ankiety pozwalają sformułować wniosek o konieczności rozwijania kompetencji informacyjnych wśród użytkowników Biblioteki. O ile bowiem poziom umiejętności wzrasta wraz z zaawansowaniem studiów, o tyle należałoby większą uwagę poświęcić studentom młodszych roczników, by i oni mogli owe umiejętności osiąść i rozwijać. Jako bibliotekarze powinniśmy też stać się bardziej otwarci i dostępni, aby użytkownicy Biblioteki mogli korzystać z naszego profesjonalizmu i wiedzy.

STRONA DOMOWA BIBLIOTEKI JAKO POMOC W DOTARCIU DO ZASOBÓW UKRYTEGO INTERNETU

Od kiedy pojawiła się wyszukiwarka Google, nawykiem stało się sięganie do niej w celu znalezienia praktycznie każdego rodzaju informacji. Tu jednak nasuwa się pytanie, czy można poprzestać tylko na tej wyszukiwarce, zwłaszcza kiedy szukamy źródeł informacji naukowej? Jeżeli zapoznamy się bliżej z zagadnieniem Ukrytego Internetu zobaczymy, że warto korzystać również z innych internetowych narzędzi wyszukiwawczych, a witryny bibliotek mogą być cenną pomocą na tej drodze.

Ukryty Internet to obszar światowej sieci Internet, który z różnych przyczyn nie jest indeksowany, a więc także nie jest wyszukiwany przez standardowe wyszukiwarki internetowe¹. Określa się te zasoby również jako „Niewidzialny” lub „Głęboki Internet”. Szacuje się, że zasoby Ukrytego Internetu są około 500 razy większe od zasobów przeszukiwanych przez tradycyjne wyszukiwarki, a co istotniejsze – zawierają wiele cennych i użytecznych źródeł informacji praktycznej i naukowej, które w przeciwieństwie do dokumentów „widzialnego” Internetu, w dużej części pozostają pod stałą kontrolą merytoryczną, faktograficzną, językową oraz bibliograficzną ekspertów dziedzinowych². Dla przykładu, poprzez zwykłą wyszukiwarkę nie dotrzemy do zawartości baz danych, jak i do informacji znajdujących się w katalogach bibliotecznych. Również duża część repozytoriów Open Access nie jest indeksowana przez zwykłe wyszukiwarki. Podobnie ma się sytuacja z zawartością bibliotek cyfrowych³.

Zawartość Ukrytego Internetu jest ogromna. Jest wiele przyczyn, które mają wpływ na dysproporcję między tym, co widoczne i niewidoczne w Internecie. Z jednej strony stanowią je bariery techniczne⁴, a z drugiej umiejętności wyszukiwacze użytkowników. O ile na te pierwsze biblioteki nie mają wpływu, to w kwestii kompetencji informacyjnych mają już coś do powiedzenia.

Inną cechą Ukrytego Internetu jest to, że jego zasoby stale się powiększają, a jednocześnie użytkownicy Internetu najczęściej nie zdają sobie sprawy z istnienia Ukrytego Internetu

1 N. Pamuła-Cieślak, *Typologia zasobów ukrytego Internetu*, w: „Przegląd Biblioteczny” 2006, nr 2, s. 153.

2 Ibidem, s. 154.

3 N. Pamuła-Cieślak, *Rozwój technologii w wyszukiwarkach internetowych a problematyka Ukrytego Internetu*, w: „Przegląd Informacyjno-Dokumentacyjny” 2009, nr 3, s. 28–29.

4 J. Unold, *Wykorzystanie Ukrytej Sieci w pozyskiwaniu informacji w cyberprzestrzeni*, w: „Studia i Materiały Polskiego Stowarzyszenia Zarządzania Wiedzą” 2011, nr 53, s. 155–156. Dostępny w Internecie: http://www.pszw.edu.pl/eng/images/stories/ksiazki/pdf/T_53.pdf#page=154.

oraz z niedoskonałości zwykłych wyszukiwarek. Są przekonani, że w Internecie (najczęściej posługując się wyszukiwarką Google) znajdą każdą poszukiwaną informację.

Należy w tym miejscu podkreślić rolę, jaką mogą odegrać biblioteki w „odkrywaniu” Ukrytego Internetu. Po pierwsze, umieszczając na swoich stronach domowych narzędzia ułatwiające dostęp do tych zasobów, po drugie - szkoląc bibliotekarzy i swoich użytkowników. Jak zauważa Natalia Pamuła-Cieślak, badaczka zagadnienia Ukrytego Internetu *„zarówno nowe zasoby, niewidoczne dla wyszukiwarek, jak i zmiany zachodzące dynamicznie w samych wyszukiwarkach, wymuszają konieczność modyfikowania bądź zmiany strategii i zachowań wyszukiwawczych, zapoznania się z nowymi rodzajami narzędzi służących do przeszukiwania sieci i dystrybucji treści w Internecie”*⁵.

W celu sprawdzenia, czy strony domowe bibliotek są źródłem informacji i dostępu do narzędzi wyszukiwawczych Ukrytego Internetu, naszemu badaniu zostały poddane witryny następujących 10 bibliotek uniwersyteckich:

- Biblioteki Głównej Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu,
- Biblioteki Głównej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie,
- Biblioteki Głównej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu,
- Biblioteki Głównej Uniwersytetu Łódzkiego,
- Biblioteki Głównej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego,
- Biblioteki Głównej Uniwersytetu Wrocławskiego,
- Biblioteki Głównej Uniwersytetu Jagiellońskiego,
- Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego,
- Biblioteki Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach,
- Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego.

Uznałyśmy, że to właśnie użytkownicy tego typu bibliotek powinni być głównymi zainteresowanymi możliwością dotarcia do naukowych zbiorów znajdujących się w Sieci. Domowe witryny wyżej wymienionych bibliotek zostały przeanalizowane pod kątem udostępniania e-zasobów, umieszczania linków do narzędzi dostępu do Ukrytego Internetu, umieszczania instrukcji korzystania z katalogów biblioteki, baz danych, opisu poszczególnych narzędzi wyszukiwania informacji oraz łatwości odnalezienia na stronie dostępu do zasobów elektronicznych i internetowych.

Narzędzia wyszukiwawcze

Aby ułatwić użytkownikom dotarcie do niewidocznych zasobów Internetu tworzy się specjalne narzędzia wyszukiwawcze. Pierwszym są wyszukiwarki i multiwyszukiwarki: naukowe ogólne lub dziedzinowe, wyszukiwarki zasobów Open Access, wyszukiwarki zasobów cyfrowych oraz wyszukiwarki książek, czasopism i artykułów.

Kolejnym narzędziem są katalogi stron internetowych. Wyróżnia się następujące rodzaje katalogów: ogólne (*directories*) i specjalne – przewodniki po sieci tworzone przez bibliotekarzy, serwisy tematyczne o kontrolowanej jakości tzw. *subject gateways*.

5 N. Pamuła-Cieślak, *Rozwój technologii w wyszukiwarkach internetowych...*, op. cit., s. 25.

E-zasoby bibliotek

Częścią Ukrytego Internetu są e-zasoby bibliotek, do których należą książki i czasopisma elektroniczne, a także bazy danych. Na stronach wszystkich 10 bibliotek znaleźliśmy dostęp do tzw. e-czasopism, e-książek oraz do naukowych baz danych różnego typu: pełnotekstowych, abstraktowych oraz bibliograficznych, zarówno licencjonowanych, jak i ogólnie dostępnych. Są to długie listy źródeł elektronicznych, ale każda biblioteka umożliwia różne sposoby wyszukiwania np. poprzez tytuł czasopisma, ISSN lub według dziedziny. Większość bibliotek, a w tym na przykład Biblioteka Główna Uniwersytetu Mikołaja Kopernika czy Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego, tworzy rozbudowaną listę baz z informacją o rodzaju dostępu do bazy, opisem jej zakresu tematycznego oraz chronologicznego.

Informacje

- Bazy w układzie alfabetycznym
- Bazy w układzie dziesiętnym
- Bazy według dostępności

Agencja biblioteczna UW

Agenda Biblioteki Głównej ▾

Agenda Biblioteki "Ila Piastów" ▾

Biblioteka Specjalizacyjna UWr ▾

Organizacja Biblioteki Cyfrowej

Zespół wydawniczy BUW

Bazy danych - układ alfabetyczny

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
OPIS													BAZA DANYCH										DOSTĘP		
A																									
101H Archiwum "Gazety Wyborczej"																							w ODN BUW		
101H Archiwum "Rzeczpospolitej"																							w ODN BUW		
101H Artykuły z gazet i tygodników polskich za lata 1996-2004																							bez ograniczeń		
101H Autograf																							bez ograniczeń		
B																									
101H Baza Biogramów B																							bez ograniczeń		
101H BAZTECH																							bez ograniczeń		
101H Bazy danych o różnorodności biologicznej w Polsce																							bez ograniczeń		
101H Bazy danych Sejmu RP																							bez		

Katalog online

Informacje o:

Wybierz kategorię ▾

Logowanie do:

karta czytelnicza »
personalizowaną witrynę BUW »

więcej informacji.

Ukryj menu podręczne ▲

Bazy danych na stronie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Wrocławskiego

<http://www.bu.uni.wroc.pl/e-zrodla/bazy-danych-uklad-alfabetyczny>

• kumskat • gosdzny rchwarco • a bialbica • gacowemcy • bialbicki DMK • nadyki • galoria • oia miodow • a parku		biologia mgr Analia Nowak-Dymalska tel. (+45-56) 611-2215 , email:Analia.Nowak@libri.uni.torun.pl
Bibliotekarz OFFLINE ZOSTAN WIEDZOMOSC 		biologia mgr Malgorzata Janewicz (+45-56) 611-2219 , email:Malgorzata.Janewicz@libri.uni.torun.pl
		chemia mgr Grazyna Paszyska (+45-56) 611-4497 , email:Grazyna.Paszyska@libri.uni.torun.pl
		ekonomia mgr Iwona Szczepkowska tel. (+45-56) 611-4424 , email:Iwona.Szczepkowska@libri.uni.torun.pl
		fizyka mgr Andrzej Ziolkowski tel. (+45-56) 611-4404 , email:Andrzej.Ziolkowski@libri.uni.torun.pl
polecone dziedziny • bibliologia • biologia • chemia • ekonomia • fizyka • geografia • historia • literatura • matematyka • medycyna • nauka • pedagogia • polshage		fizyka mgr Grazyna Paszyska (+45-56) 611-4497 , email:Grazyna.Paszyska@libri.uni.torun.pl
		geografia mgr Ursula Dydalska (+45-56) 611-4404 , email:Ursula.Dydalska@libri.uni.torun.pl
		geografia mgr Joanna Wolka tel. (+45-56) 611-4404 , email:Joanna.Wolka@libri.uni.torun.pl

Bazy danych na stronie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

http://www.bu.umk.pl/bazy_dziedzinowe.html

Bazy danych na stronie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego

<http://www.bg.ug.edu.pl/e-zasoby/bazy-danych>

Biblioteka Główna Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu umieściła na swojej stronie multiwyszukiwarkę *Summon*. Jest to narzędzie ułatwiające przeszukiwanie wszystkich elektronicznych zasobów biblioteki.

Multiwyszukiwarka na stronie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu

<http://amu.summon.serialssolutions.com/>

Od 2002 r. w Polsce nastąpił rozwój bibliotek cyfrowych. Obecnie zarejestrowanych jest w Federacji Bibliotek Cyfrowych 100 bibliotek tego typu (w tym 7 jeszcze w fazie tworzenia)⁶. Ich zasoby jednak nie zawsze są przeszukiwane przez zwykłe wyszukiwarki, albo też znajdują się na dalekich pozycjach w wynikach wyszukiwania. Natomiast zbadane przez nas witryny biblioteczne posiadają linki do bibliotek cyfrowych polskich i zagranicznych.

6 Zestawienie polskich bibliotek cyfrowych na stronie Federacji Bibliotek Cyfrowych.[online][Dostęp: 2012-12-10]
Dostępne w Internecie: <http://fbc.pionier.net.pl/owoc/list-lb>.

Lista bibliotek cyfrowych na stronie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach

<http://www.bg.uph.edu.pl/index.php/pl/biblioteki-cyfrowe.html>

Ponadto biblioteki umieszczają na swoich stronach dostęp do wyszukiwarek zasobów cyfrowych takich jak wyszukiwarka Federacji Bibliotek Cyfrowych (<http://fbc.pionier.net.pl/owoc/>), czy OALister (<http://oaister.worldcat.org/>) – wyszukiwarka światowych zasobów cyfrowych.

Wyszukiwarki zasobów Ukrytego Internetu

Narzędzia pomagające w dotarciu do ukrytych zasobów Internetu to również wyszukiwarki specjalne i multiwyszukiwarki. Przykładami są Google Scholar (<http://scholar.google.pl/>), Scirus (<http://www.scirus.com/>) czy Academic Index <http://www.academicindex.net/>. Znalazłyśmy linki do tego typu wyszukiwarek na 6 z 10 przeglądanych przez nas stron bibliotek: Biblioteki Głównej Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Biblioteki Głównej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Biblioteki Głównej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Biblioteki Głównej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Biblioteki Głównej Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Biblioteki Głównej Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach.

Wykaz wyszukiwarek na stronie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

http://bg.umcs.lublin.pl/nowa/wysz_na.php

Zestaw wyszukiwarek na stronie Biblioteki Głównej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
http://www.bu.kul.pl/open-access,art_26032.html

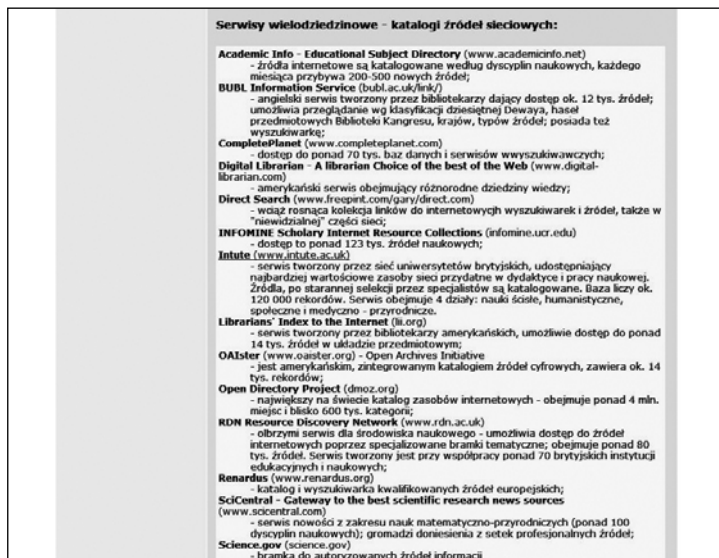
Subject gateways

Kolejnym narzędziem dostępu do zasobów Ukrytego Internetu są serwisy tematyczne o kontrolowanej jakości tzw. *subject gateways*. Są dziedzinowymi przewodnikami po zasobach internetowych (dokumentach, obiektach, witrynach, serwisach), uporządkowanymi według kategorii tematycznych. Zasoby są tam selekcjonowane, oceniane, opisywane i katalogowane przez bibliotekarzy lub ekspertów z danej dziedziny. Linki zgromadzone w tych serwisach dobiera się i kataloguje zgodnie z oficjalnie opublikowaną listą kryteriów oceny jakości i według powszechnie stosowanych systemów klasyfikacyjnych. Natomiast gwarancją regularnej aktualizacji i kontroli linków jest profesjonalne zarządzanie ich kolekcją. *Subject gateways* są najczęściej ukierunkowane na dziedziny związane z obszarami zainteresowań akademickich⁷. Największym na świecie katalogiem zasobów internetowych jest Dmoz (<http://www.dmoz.org/>) Przykładem polskiego serwisu typu *subject gateway* jest Baztol (<http://baztol.library.put.poznan.pl>). Linki do *subject gateways* znalazły się na stronach wszystkich bibliotek, ale tylko na dwóch zostały wyraźnie wyróżnione – na stronie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlicach oraz na stronie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

⁷ L. Derfert-Wolf, *Serwisy tematyczne o kontrolowanej jakości w Internecie - subject gateways*, 2004. „Biuletyn EBIB” 2004, nr 6. Dostępny w Internecie: <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/57/derfert.php>

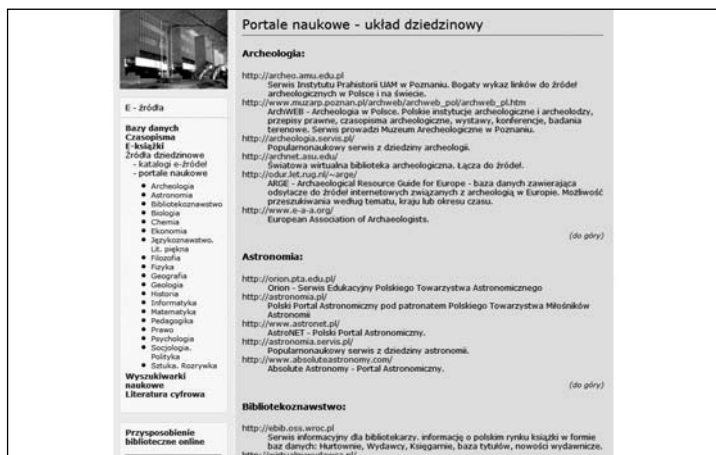
Zestawienie linków do subject gateways na stronie Biblioteki Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach
<http://www.bg.uph.edu.pl/index.php/pl/wyszukiwarki.html>

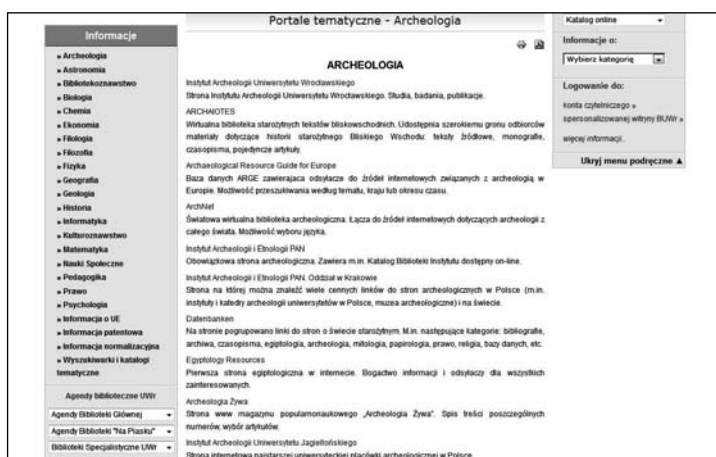
Subject gateways na stronie Biblioteki Główniej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
<http://bg.umcs.lublin.pl/nowa/deep.php>

Portale naukowe

Biblioteki na swoich stronach tworzą również zestawienia linków do portali naukowych z różnych dziedzin. Takie zestawienia znajdują się na przykład na stronie Biblioteki Główniej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej i na stronie Biblioteki Główniej Uniwersytetu Wrocławskiego.

Zestawienie portali naukowych w układzie dziedziny na stronie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
http://bg.umcs.lublin.pl/nowa/port_na.php

Zestawienie portali w układzie dziedziny na stronie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Wrocławskiego
<http://www.bu.uni.wroc.pl/e-zrodla/portale-tematyczne-archeologia>

Dwie ze sprawdzonych bibliotek poszły o krok dalej i udostępniają własne portale dziedziny. Tworzą je i pomagają w korzystaniu z nich bibliotekarze dziedziny danej biblioteki. Na stronie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w obrębie portalu z danej dziedziny umieszczone są linki uporządkowane wg typów narzędzi dostępu do źródeł: bazy, wyszukiwarki, repozytoria, czasopisma, katalogi, blogi i bibliografie. Portale dziedziny Biblioteki Głównej Uniwersytetu Adama Mickiewicza mają strukturę następującą: książki, czasopisma, bazy danych, linki, pomoce.

Układ portalu dziedzinowego na stronie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu
http://lib.amu.edu.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=1190&Itemid=259

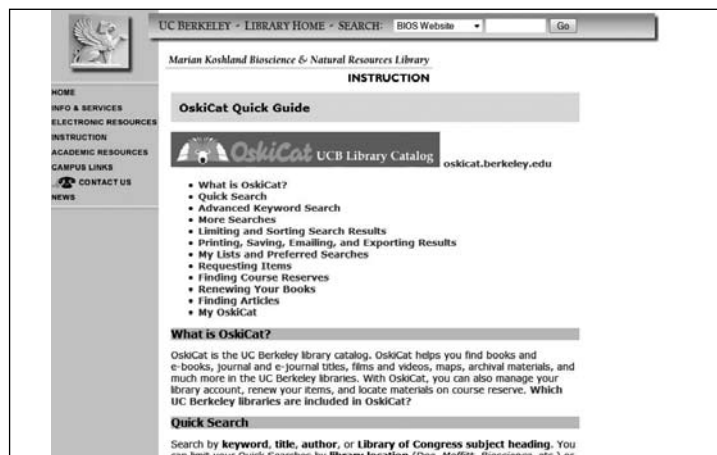

Zasoby dziedzinowe na nowej wersji strony Biblioteki Głównej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu
<http://portal.bu.umk.pl/web/guest/historia1>

Instrukcje wyszukiwawcze

Ostatnia rzecz, na którą zwróciliśmy uwagę, to umieszczanie na stronach bibliotek instrukcji korzystania z katalogów bibliotecznych, baz danych, czy wyszukiwarek. Tylko na stronie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego znaleźliśmy e-szkolenie z wyszukiwania w bazach Web of Science i EBSCO, a także instrukcję korzystania z katalogu Biblioteki. Natomiast na stronie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Adama Mickiewicza znajduje się informacja o możliwości zapisania się na indywidualne szkolenia w zakresie wyszukiwań bibliograficznych i korzystania z zasobów i źródeł informacji. Na stronach pozostałych 8 bibliotek nie znaleźliśmy instrukcji, czy informacji o szkoleniach.

Za to ciekawy przykład rozbudowanej instrukcji korzystania z katalogu można znaleźć na stronie Biblioteki Uniwersytetu w Berkeley.

Przewodnik po katalogu biblioteki Uniwersytetu w Berkeley

<http://www.lib.berkeley.edu/BIOS/oskicat.html>

Podsumowanie

Google to największa i najczęściej wykorzystywana wyszukiwarka informacji. Jednak nie zawsze najskuteczniejsza, zwłaszcza wtedy, kiedy chce się dotrzeć do materiałów naukowych – te często bowiem znajdują się w obszarze tzw. Ukrytego Internetu. Twórcy Google oferują wyszukiwarkę Google Scholar, zawężającą przeszukiwanie zasobów Internetu do artykułów naukowych i cytatów. Warto jednak równolegle korzystać z innych wyszukiwarek.

Podsumowując analizę witryn internetowych dziesięciu polskich bibliotek, można stwierdzić, że dbają one o to, by współczesny czytelnik miał dostęp nie tylko do tradycyjnych źródeł informacji, ale też do ogromnego zasobu naukowych źródeł udostępnianych w Sieci. Biblioteki służą pomocą w dotarciu do zasobów Ukrytego Internetu. Umieszczają na swoich stronach specjalistyczne wyszukiwarki, multiwyszukiwarki, katalogi stron internetowych, wykazy udostępnianych przez siebie specjalistycznych baz danych, czasopism i książek elektronicznych, tworzą portale dziedzinowe.

Pozostaje jeszcze kwestia szkolenia użytkowników bibliotek tak, aby po pierwsze byli świadomi, że biblioteka oferuje im dostęp do takich źródeł, po drugie – by umieli z nich korzystać. Odnalezienie w zasobach Sieci wartościowych materiałów naukowych wymaga często wielostopniowego procesu wyszukiwania i umiejętności dobierania narzędzi wyszukiwawczych, jak również poprawnego formułowania zapytań. Dlatego potrzebni są również odpowiednio przygotowani bibliotekarze, którzy będą służyć pomocą w korzystaniu z narzędzi wyszukiwawczych innych niż wyszukiwarka Google.

Bibliografia

1. Pamuła-Cieślak N., *Typologia zasobów ukrytego Internetu*, „Przegląd Biblioteczny” 2006, nr 2.
2. Pamuła-Cieślak N., *Rozwój technologii w wyszukiwarkach internetowych a problematyka Ukrytego Internetu*, „Przegląd Informacyjno-Dokumentacyjny” 2009, nr 3.
3. Unold J., *Wykorzystanie Ukrytej Sieci w pozyskiwaniu informacji w cyberprzestrzeni*, „Studia i Materiały Polskiego Stowarzyszenia Zarządzania Wiedzą” 2011, nr 53. Dostępny w Internecie: http://www.pszw.edu.pl/eng/images/stories/ksiazki/pdf/T_53.pdf#page=154.
4. Derfert-Wolf L., *Serwisy tematyczne o kontrolowanej jakości w Internecie – <subject gateways>*, „Biuletyn EBIB” 2004, nr 6. Dostępny w Internecie: <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/57/derfert.php>

ZJAWISKO CYFROWEGO WYKLUCZENIA. JAK NAUCZYĆ UMIEJĘTNOŚCI INFORMACYJNYCH STARSZE POKOLENIE UŻYTKOWNIKÓW?

Nastanie epoki społeczeństwa informacyjnego, Internetu, komputerów, telefonów komórkowych, SMS-ów, czatów i serwisów społecznościowych powoduje, że dzisiejszy świat zdominowany jest przez nowoczesne media i informacje. Brak dostępu do Internetu oraz brak umiejętności w posługiwaniu się narzędziami komunikacji elektronicznej bardzo silnie ogranicza społecznie, zawodowo i życiowo. W czasach postępu technologicznego i związanych z nim przemian cywilizacyjnych i społecznych, wykluczenie ze świata cyfrowego milionów Polaków jest ogromnym problemem i główną przeszkodą w rozwoju społeczno-ekonomicznym polskich miast, wsi i regionów. W odpowiedzi na wyzwania cywilizacyjne XXI w. każde państwo tworzy strategię rozwoju społeczeństwa informacyjnego.

W wizji *Strategii rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce do roku 2013* przyjęto następujące założenia¹:

- Polacy posiadają wiedzę dotyczącą zakresu dostępnych informacji oraz e-usług, z których mogą skorzystać w dowolnym miejscu i o dowolnej porze, za pośrednictwem technologii informacyjnych i komunikacyjnych, takich jak np. Internet czy telefon komórkowy.
- Obywatele posiadają motywację i umiejętności niezbędne do samodzielnego wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych w życiu codziennym.
- Dzięki motywacji i umiejętnościom mają możliwość korzystania z szerokiej oferty e-usług niezależnie od miejsca zamieszkania i jednocześnie oszczędzają czas potrzebny na skorzystanie z nich.
- Obywatele zdobywają oraz dzielą się wiedzą, wykorzystując technologie informacyjne i komunikacyjne m.in. fora wymiany wiedzy, grupy dyskusyjne, blogi.
- Obywatele tworzą wirtualne społeczności, wzmacniają kontakty z rodziną i znajomymi dzięki zastosowaniu technologii informacyjnych i komunikacyjnych.
- Obywatele posiadający wiedzę i umiejętności z zakresu technologii informacyjnych i komunikacyjnych znajdują zatrudnienie odpowiadające ich aspiracjom zawodowym.

¹ *Strategia rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce do roku 2013*, [online], [dostęp: 30.03.12]. Dostępny w Internecie: <<http://www.msw.gov.pl/portal/SZS/495/6271/>>.

- Obywatele prowadzący własną działalność gospodarczą potrafią zastosować innowacyjne rozwiązania w swoich firmach, usprawniając ich funkcjonowanie i zwiększając konkurencyjność.

Są to szczytne cele do osiągnięcia, ale na drodze ich realizacji stoi wiele barier i trudności. Coraz szersze upowszechnianie nowych zastosowań technologicznych w różnych sferach życia powoduje rozszerzanie się zjawiska tzw. cyfrowego wykluczenia.

W Stanach Zjednoczonych określa się je mianem cyfrowego podziału (*digital divide*) polegającego na systematycznych różnicach w dostępie i korzystaniu z komputerów i Internetu pomiędzy osobami o różnym statusie społeczno-ekonomicznym (wykształceniu, dochodach, zawodzie), na różnych etapach życia, mężczyznami i kobietami, a także różnymi regionami².

Europejskie podejście do tematu cyfrowego wykluczenia jest nieco inne. W użyciu jest przede wszystkim pojęcie *eIntegracji (eInclusion)*, które utożsamia cyfrowe wykluczenie z czymś więcej niż samym cyfrowym podziałem. W tym rozumieniu dostrzega się, że „w wykluczeniu cyfrowym nie chodzi tylko o różnice w dostępie, umiejętnościach czy sposobach korzystania, ale przede wszystkim o takie różnice, które prowadzą do społecznego i ekonomicznego wykluczenia”³.

D. Batorski określa cyfrowe wykluczenie jako „nierówności w dostępie do Internetu, intensywności jego wykorzystania, wiedzy o sposobach szukania informacji, jakości podłączenia i wsparcia społecznego, pomagającego w korzystaniu z Internetu, a także nierówności w zdolności do oceny jakości informacji i różnorodność wykorzystania sieci”⁴.

Najprościej wykluczenie cyfrowe można zdefiniować jako podział społeczeństwa na osoby z dostępem do Internetu i innych nowoczesnych form komunikacji oraz na osoby bez takich możliwości⁵. Do kręgu osób, których dotyczy tak rozumiane pojęcie wykluczenia cyfrowego należą osoby, które⁶:

- nie posiadają w domu komputera ani dostępu do Internetu, więc nie potrafią z tych narzędzi korzystać,
- nie posiadają w domu komputera ani Internetu, ale potrafią korzystać na tyle z komputera, by móc również korzystać z Internetu,
- nie mają w domu komputera, ale potrafią go obsługiwać, choć nie umieją korzystać z Internetu,
- posiadają w domu komputer z dostępem do Internetu, ale nie potrafią z niego korzystać, więc nie korzystają też z Internetu,
- mają w domu komputer i potrafią go obsługiwać, ale nie mają dostępu do sieci internetowej,

2 A. Soboń-Smyk, *Wykluczenie cyfrowe w Polsce*. [online]. [dostęp: 02.04.12]. Dostępny w Internecie: <<http://civicpedia.ngo.pl/ngo/439524.html#>>.

3 D. Batorski, *Wykluczenie cyfrowe w Polsce*. „Studia Biura Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu” 2009, nr 3, s. 225.

4 D. Batorski, *Relacja wykluczenia społecznego z wykluczeniem informacyjnym*. [online]. [dostęp: 02.04.2012]. Dostępny w Internecie: <<http://biblioteka.mwi.pl/>>.

5 Zob. <<http://www.msib.pl/dlabibliotekarzy/e-wykluczenie/Strony/default.aspx>>. [dostęp: 02.04.2012].

6 M. Krawiec, *Jak przełamać strach przed komputerem*, Warszawa, IPISS, 2011, s. 84. ISBN 978-83-61125-59-4

- mają ograniczony dostęp do komputera, który umieją obsługiwać, ale nie umieją korzystać z Internetu,
- potrafią korzystać z komputera i Internetu, ale mają ograniczony dostęp do sprzętu.

Termin wykluczenia cyfrowego nie sprowadza się jednak tylko do fizycznego braku dostępu do sieci internetowej. Oprócz tego ważne są następujące czynniki:

- brak umiejętności posługiwania się komputerem i Internetem (szczególnie wśród osób starszego pokolenia),
- słaba jakość połączeń w małych miastach i na wsi,
- brak znajomości języka, w którym występują potrzebne informacje.

Systematycznie prowadzone są szczegółowe badania dotyczące wykluczenia cyfrowego, określające różnice w dostępie i korzystaniu z komputerów i Internetu pomiędzy osobami o różnej płci, wieku, statusie społeczno-ekonomicznym (tj. wykształceniu, dochodach, zawodzie) lub mieszkającymi w różnych regionach.

Na podstawie europejskich wyników badań stwierdzono, że Polska, Grecja, Rumunia i Bułgaria stanowią grupę krajów, w których występuje najwyższy odsetek osób o niskich umiejętnościach cyfrowych oraz osób w ogóle ich pozbawionych. 13 mln Polaków podlega cyfrowemu wykluczeniu, a są to głównie osoby bezrobotne, o niskich dochodach i słabo wykształcone, w tym aż 10 mln to osoby z pokolenia 55+. Osoby w wieku 50–59 lat stanowią tylko 27%. wśród osób korzystających z sieci internetowej, a osoby powyżej 60 lat – 15%⁷.

Natomiast w najnowszym raporcie *Diagnoza społeczna 2011*, ujawniającym wyniki socjologicznego badania polskiego społeczeństwa, zwraca się uwagę na następujące fakty⁸:

- prawie 67% gospodarstw domowych posiada minimum jeden komputer,
- obecnie dostęp do Internetu posiada 61,1% gospodarstw domowych,
- z powodów finansowych 10,3% wszystkich gospodarstw domowych nie ma komputera, a 9,5% nie posiada dostępu do sieci internetowej,
- poziom umiejętności korzystania z komputera, ze względu na wiek użytkowników, jest mocno zróżnicowany,
- wśród osób dorosłych posiadających komputer w domu, 23% wcale z niego nie korzysta⁹; zwłaszcza osoby z niskim wykształceniem, emeryci i renciści oraz osoby mieszkające w małych miastach i na wsi,
- osoby z pokolenia 55+ rzadziej mają dostęp do sieci, gdyż wraz z wiekiem maleje wyposażenie gospodarstwa domowego w komputer i korzystanie z Internetu.

Skupiając się na grupie osób z generacji 50+, która z nowoczesnych technik komunikacyjnych i komputera nie korzysta, można stwierdzić, że głównym powodem takiej sytuacji jest przede wszystkim brak motywacji do ich używania. Dodatkowymi czynni-

7 Zob. <<http://www.mwi.pl/aktualności/269-cyfrowy-swiat-polakow.html>>. [dostęp: 02.04.2012].

8 *Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków : raport*. Red. J. Czapiński, T. Panek. [online]. [dostęp: 02.04.2012]. Dostępny w Internecie: <http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2011.pdf>.

9 W 2007 r. nie korzystało z komputera 16 proc., a w 2009 roku 17 proc. osób mających komputer w domu.

kami mogą być również brak wiedzy, brak przekonania, do czego Internet mógłby służyć, bardzo niskie umiejętności korzystania z komputerów oraz ograniczona sprawność poznawcza i manualna. Rynek pracy, infrastruktura społeczna i dostęp do informacji i kontaktów społecznych, należą do obszarów, gdzie szczególnie widać przejawy negatywnych skutków wykluczenia cyfrowego wśród starszych osób¹⁰.

Bezspornym faktem jest, że społeczeństwo polskie się starzeje, a wiek emerytalny się wydłuża. Ponad 30% Polaków to osoby powyżej 50 roku życia – w tej grupie ok. 10 mln ludzi nie korzysta z Internetu. Wśród osób powyżej 45 roku życia również spotyka się sporą część wykluczonych cyfrowo. Poza siecią pozostaje ok. 13 mln Polaków wciąż aktywnych zawodowo, którzy posiadają jednak przestarzałe kwalifikacje zawodowe, przez co mogą zostać zwolnieni i poszukiwać nowej pracy. I tu rodzi się problem. Aktualne informacje o najnowszych ofertach zatrudnienia są zamieszczane w Internecie, a prawdopodobnie do 2020 r. umiejętności cyfrowe staną się podstawowym wymogiem zatrudnienia w prawie 90 proc. zawodów, które będą funkcjonować na rynku pracy. Należy przyjąć, że pozostawienie odsetka osób podlegających wykluczeniu cyfrowemu na bieżącym poziomie, nie pozwoli na systematyczny rozwój innowacyjnej i konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy.

Sieć internetowa staje się bramą do codziennej aktywności życiowej, w perspektywie kilku/kilkunastu lat większość obszarów społecznej działalności obsługiwane będzie wyłącznie w Internecie. Poszukiwanie informacji o wydarzeniach kulturalnych, korzystanie z usług e-urzędów, bankowości internetowej, robienie tanich zakupów w sklepach internetowych, płacenie rachunków za prąd, czy sprawdzenie godziny odjazdu autobusu, nastąpi poprzez media elektroniczne. Dostęp do informacji zapewnią e-gazety, encyklopedie internetowe, cyfrowe biblioteki. Jeżeli dorosłe, starsze pokolenie nie będzie umiało korzystać z takich usług, oraz będzie przekonane, że Internet nie jest im do niczego potrzebny, to pozostanie na marginesie społecznego i obywatelskiego życia. Dodatkowy problem stanowić będzie wzrost bariery w komunikowaniu się osób z różnych pokoleń. W związku z tym, istotne staje się zadanie wzbudzenia motywacji u osób wykluczonych poprzez uświadomienie im korzyści płynących z użytkowania nowoczesnych technologii oraz dostarczenie odpowiedniej pomocy w rozwijaniu praktycznych umiejętności ich użycia.

Umiejętności informacyjne umożliwiają wszystkim bycie aktywnymi obywatelami społeczeństwa informacyjnego. Stanowią wiedzę o tym, kiedy i dlaczego potrzebna jest informacja, gdzie i jak ją znaleźć i jak ocenić oraz – jak efektywnie i zgodnie z etyką wykorzystać i zaprezentować. Zagadnienie kształcenia kompetencji informacyjnych jest dostrzegane w Polsce, ale ciągle brakuje opracowań dotyczących podstaw programowych oraz standardów w zakresie edukacji tych umiejętności. W związku z tym nasuwa się pytanie; kto powinien tych umiejętności uczyć? Raczej nie informatyk, jak zazwyczaj się uważa, gdyż nabywanie umiejętności informacyjnych nie jest tożsame z umiejętnościami informatycznymi. Najbardziej do tej roli pasuje bibliotekarz (wyspecjalizowany w informacji), ponieważ w procesie swojego kształcenia i dzięki doświadczeniu nabytemu w pracy zawodowej, został wyposażony w szereg umiejętności, jakich nie posiadają inni

10 M. Krawiec, *Jak przełamać strach przed komputerem...*, op.cit., s. 84.

użytkownicy, jak np. umiejętne formułowanie zapytań, wyszukiwanie i interpretację informacji oraz znajomość klasyfikacji zasobów wiedzy. W. Tychek twierdzi, że „poziom opowania umiejętności informacyjnych przez użytkowników jest właściwością niezależną i rośnie wraz z częstotliwością korzystania z zasobów w celu realizacji własnych potrzeb informacyjnych”¹¹.

W *Diagnozie społecznej 2011* zauważa się znaczne zróżnicowanie dotychczasowych umiejętności informacyjnych wśród wszystkich użytkowników sieci internetowej. Najwięcej osób – około 96% – nie ma problemu z podstawami korzystania z poczty elektronicznej, ale trudności niektórym sprawia dołączenie do e-maila załącznika. Zdecydowana większość użytkowników potrafi korzystać z przeglądarki internetowej, a 92% umie posługiwać się wyszukiwarką¹².

Zdecydowanie mniej powszechne są umiejętności w zakresie obsługi komputerów. Ponad 30% użytkowników nie potrafi wykonać podstawowych czynności związanych z organizacją systemu plików, takich jak kopiowanie, przenoszenie pliku lub folderu. Tylko 37% posiada umiejętności zainstalowania drukarki, modemu, skanera bądź innych urządzeń dodatkowych. Podobnie jest z poziomem znajomości programów biurowych. 63% użytkowników zna edytor tekstu, lecz korzystać z arkusza kalkulacyjnego potrafi tylko 36% użytkowników, a prezentację w formie elektronicznej potrafi przygotować jedynie 23% osób¹³.

Wobec danych dotyczących umiejętności informacyjnych ogółu użytkowników, nie powinny dziwić wyniki dotyczące kompetencji informatycznych osób starszych. M. Krawiec uważa, że starsze pokolenie użytkowników nie potrafi korzystać z nowych technologii z następujących przyczyn¹⁴:

- nie posiada komputera lub dostępu do Internetu w domu,
- nie ma pojęcia, gdzie można się nauczyć korzystania z komputera,
- nie wierzy w swoje możliwości i umiejętności,
- nie ma okazji i czasu,
- nie widzi potrzeby uczenia się czegoś nowego,
- nie zna korzyści, jakie można uzyskać z nowych umiejętności.

Ponadto swoistą barierą jest opór starszego pokolenia wobec dalszej edukacji. Powody takiego stanowiska to¹⁵:

- wcześniejsze, negatywne doświadczenia z takich samych lub podobnych kursów,
- lęk przed ośmieszeniem
- niska samoocena,
- słaba sprawność manualna,
- problemy zdrowotne, zwłaszcza związane ze wzrokiem,

11 W. Tychek, *Umiejętności informacyjne użytkowników zasobów informacyjnych*. [online]. [Dostęp: 13.04.12]. Dostępny w Internecie: <http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/3-4_08-ie/umiejtnosci.htm>.

12 *Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków : raport*. Red. J. Czapiński; T. Panek. [online]. [Dostęp: 13.04.2012]. Dostępny w Internecie: <http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2011.pdf>.

13 Ibid.

14 M. Krawiec, *Jak przełamać strach przed komputerem...*, op.cit, s. 88.

15 Ibid.

- niski poziom wykształcenia,
- słabe możliwości poznawcze,
- brak elastyczności myślenia,
- problemy z zapamiętywaniem nowych wiadomości,
- brak wsparcia ze strony rodziny,
- nieodpowiednie terminy szkoleń, nakładających się na inne obowiązki.

Raport z badań *Pokolenie 50+. Pierwsze kroki w cyfrowy świat*¹⁶ przeprowadzonych na zlecenie Stowarzyszenia „Miasta w Internecie” wskazuje, że największy problem stanowi niski poziom wiedzy osób należących do starszego pokolenia na temat korzyści związanych z korzystaniem z Sieci¹⁷:

- mają dostęp do Internetu, jednak rzadko z niego korzystają i mają na jego temat wyrobioną (negatywną) opinię,
- boją się Internetu – generalizują zasłyszane przypadki negatywne, np. oszustwa przy zakupach, kradzieże danych, spamy,
- bez problemu wyobrażają sobie świat bez Internetu, nie zauważają społecznych aspektów Sieci
- uważają, że kontakty z pomocą Internetu są gorszą i nienaturalną formą relacji międzyludzkich,
- nie widzą potrzeby korzystania z Internetu, ani nie są świadomi praktycznych korzyści z tego płynących,
- nie potrafią określić swoich celów, które chcieliby osiągnąć, ucząc się korzystania z Internetu.

Problematyka edukacji cyfrowej dorosłych Polaków została włączona do realizacji tzw. projektu systemowego i działań na rzecz rozwoju szerokopasmowego Internetu w Polsce w ramach *Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka: Działanie 8.3 – Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu – eInclusion*. Jednak podejmowane działania administracji państwowej i samorządowej na rzecz upowszechnienia Internetu i przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu, mocno skupiają się na problemach infrastrukturalnych. Pomimo znacznych środków pieniężnych wydanych w ramach Programów Operacyjnych na przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu, w tym na budowę sieci szerokopasmowych i zapewnianie dostępu na etapie ostatniej mili, poziom wykluczenia cyfrowego w Polsce nie zmienia się. Dlatego, aby starsze osoby znacznie szybciej i łatwiej opanowały posługiwanie się komputerem i Internetem, konieczna jest organizacja szeroko zakrojonej edukacji cyfrowej społeczeństwa w środowisku lokalnym i różne formy prowadzonych zajęć. Wśród form przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu wśród osób z pokolenia 50+ należałoby wymienić :

- organizowanie kursów podstaw obsługi komputera i korzystania z Internetu w środowisku lokalnym - odpowiednio przygotowanych dla starszych użytkowników:

16 *Pokolenie 50+. Pierwsze kroki w cyfrowy świat. Ku sieciowej codzienności. Raport z badań.* [online]. [dostęp: 16.04.12]. Dostępny w Internecie: < latarnik.mwi.pl/phoca-download/.../1-biblioteka?...2:pokolenie-50>

17 Zob. < <http://www.internet.senior.pl/153,0,Internet-dla-seniorow-Latarnicy-Polski-Cyfrowej-z-poparciem-Lecha-Walesy,14146.html>>. [dostęp: 16.04.12].

w szkołach, Powiatowych Urzędach Pracy, zakładach pracy, domach kultury, parafiach, bibliotekach,

- tworzenie kursów dotyczących konkretnych umiejętności,
- powtarzanie wiadomości i utrwalanie umiejętności w szkole, w kawiarenkach internetowych, w domu, w bibliotece,
- przygotowanie odpowiedniej literatury, poradników dla seniorów w zakresie obsługi korzystania z komputerów i Internetu,
- zajęcia na Uniwersytetach Trzeciego Wieku (w dużych miastach)¹⁸,
- zapewnianie bezpłatnego dostępu do Internetu,
- uczestnictwo w projekcie *Polska Cyfrowa Równych Szans*.

Z pewnością mało znany jest fakt, że od 10 maja 2011 r. operator Aero2 oferuje w Polsce usługę BDI, czyli Bezpłatny Dostęp do Internetu¹⁹. Operator nie promuje tej usługi, która będzie dostępna nieodpłatnie do 21 grudnia 2014 r., gdyż na niej nie zarabia. Wynika to z umowy koncesyjnej, w której warunek zapewnienia darmowego Internetu Polakom stanowi rodzaj opłaty za prawo do korzystania z pasma w eterze. Usługa BDI posiada nietypowe ograniczenie polegające na zrywaniu połączenia z siecią po 60 minutach korzystania. Zerwane połączenie można jednak natychmiast przywrócić. Aktualnie sieć Aero2 obejmuje ok. 75 proc. najgęściej zaludnionej powierzchni kraju. Aby bezpłatnie połączyć się z siecią, należy wykupić od Aero2 modem lub telefon. Poprzez wniosek dostępny na stronie operatora można zamówić kartę SIM, która zostanie dostarczona pocztą (przy zamówieniu pocztowym czas oczekiwania na kartę wynosi od 1 do 2 miesięcy) lub odebrana osobiście (w jednym z trzech salonów Sferii) w Warszawie. Wymogiem jest przy tym wpłata 20 zł kaucji, która zostanie zwrócona po zakończeniu korzystania z usługi oraz ewentualne pokrycie kosztów wysyłki. Na początku sierpnia 2011 r. z usługi korzystało ok. 500 osób, a we wrześniu ok. 3.000 osób. Wzrost zainteresowania usługą zaczął się dopiero po 15 grudnia 2011 r., kiedy umożliwiono odbiór osobisty w salonach Sferii. Wśród aktualnych klientów BDI dominują osoby starsze i studenci²⁰.

W fazie przygotowań znajduje się projekt *Polska Cyfrowa Równych Szans*, mający na celu wspieranie działań na rzecz podnoszenia kompetencji cyfrowych dorosłych Polaków. Inicjatywę realizuje Stowarzyszenie „Miasta w Internecie” i Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji²¹. Podstawą funkcjonowania PCRS mają być tzw. „Latarnicy”²² – lokalni liderzy i animatorzy, wprowadzający osoby dorosłe w cyfrowy świat w ich lokalnych środowiskach. Zadaniem Latarników będzie odnalezienie i dotarcie do e-wykluczonych, których

18 Zob. <<http://www.sutw.szczecin.pl/index.php/koa-zainteresowa/78-warsztaty-komputerowe>>. [Dostęp: 13.04.12].

19 Zob. <<http://aero2.pl/bdi.html>>. [Dostęp: 13.04.12].

20 J. Bolanowski, *Aero2 – bezpłatny dostęp do internetu. Poradnik i test konsumencki*. [online]. [Dostęp: 13.04.12]. Dostępny w Internecie: <http://forsal.pl/artykuly/587739,aero2_bezplatny_dostep_do_internetu_poradnik_i_test_konsumencki.html>.

21 Zob. <http://www.pi.gov.pl/parp/chapter_86197.asp?soid=CB10CC4BC3AF45D68CF30CD080885176>. [Dostęp: 11.04.12].

22 Zob. <<http://latarnik.mwi.pl/>>. [Dostęp: 12.04.12].

najwięcej jest właśnie wśród pokolenia 50+ oraz pomoc osobom starszym w pokonaniu następujących trudności :

- barier wejścia w świat komputerów i Internetu,
- barier związanych z odczuwanym przez nich brakiem osobistych motywacji, z chęcią poprawienia swojego życia dzięki umiejętności korzystania z Internetu oraz z różnych form komunikacji elektronicznej,
- obaw i barier psychicznych przed korzystaniem z nowych, nieznanych rozwiązań technicznych.

Już dziś można wysłać zgłoszenie na szkolenie kompetencji trenerskich do prowadzenia zajęć z osobami z generacji 50+ i zdobyć certyfikat *Latarnika Polski Cyfrowej*. Jako wytyczne dla osób uczących umiejętności informacyjnych traktuje się następujące wskazówki²³:

- umiejętność korzystania z technologii nie wymaga specjalnych umiejętności technicznych, bez znaczenia jest wiek, czy bycie specjalistą od technologii,
- poznanie sposobu postrzegania Internetu przez niekorzystających, pomaga włączyć ich do cyfrowego świata,
- nie chodzi o samą naukę korzystania z Internetu, lecz o przekonanie do niego nie-internautów oraz umiejętność dementowania błędnych przekonań na temat Sieci,
- należy poznać indywidualne powody niekorzystania z technologii, pozwolić na swobodne wypowiedzenie się, sformułowanie obaw i nurtujących wątpliwości wobec powodów niekorzystania,
- posiadanie tzw. miękkich kompetencji, czyli cierpliwości, stwarzania poczucia bezpieczeństwa, nawiązywania dobrego kontaktu z osobami starszymi, co pozwoli skutecznie włączać niekorzystających do świata cyfrowego,
- spotkania szkoleniowe powinny być skierowane do małych grup, nie mogą trwać zbyt długo (max. 2 godz.), ani być zbyt przeładowane treściami,
- nauka postępuje szybciej, gdy ktoś towarzyszy przy zdobywaniu nowych umiejętności, pokazuje możliwości i ćwiczy, samo czytanie instrukcji obsługi nie jest wystarczające,
- celowe wybieranie i przede wszystkim - pokazanie niekorzystającym tego, co może być przydatne w życiu codziennym, co mogłoby poprawić jakość życia; np.: wzrost kompetencji przydatnych na rynku pracy, tanie źródło informacji, lektura książek z e-biblioteki, samokształcenie, zdobywanie nowych wiadomości z encyklopedii internetowych, pomoc w nauce wnukom, uczestnictwo w zabawach z wnukami, oszczędność czasu i papieru, korzystanie z usług bankowości internetowej, poczty elektronicznej, dostęp do ofert wypoczynkowych, włączanie się w inicjatywy organizowane za pomocą sieci internetowej, wymiana myśli i poglądów na forach internetowych, zakupy w tanich sklepach internetowych itd.,
- oznaczenie celu określonego w czasie i motywowanie niekorzystających przez chwalenie ich postępów w nauce,

23 *Pokolenie 50+. Pierwsze kroki w cyfrowy świat. Ku sieciowej codzienności. Raport z badań.* [online]. [Dostęp: 18.04.12]. Dostępny w Internecie: <latarnik.mwi.pl/phoca-download/.../1-biblioteka?...2:pokolenie-50>.

- ciągle podkreślanie wykorzystania technologii dla podnoszenia jakości życia, aby wykonywanie codziennych czynności odbywało się szybciej, taniej, lepiej, aby posiadane zainteresowania mogły dostarczyć więcej przyjemności,
- uświadomienie wzrostu samodzielności podczas korzystania z technologii, gdzie wymagane są pewne umiejętności,
- stworzenie atmosfery bezpieczeństwa, co spowoduje spadek obaw o popsucie sprzętu,
- pozwolenie na naukę na błędach, co przełoży się na brak strachu przed następnymi próbami i zdobycie nowych umiejętności,
- niekorzystający powinni zobaczyć Internet jako świat społeczny, pozwalający na poszerzenie i możliwość podtrzymywania istniejących kontaktów międzyludzkich, jako szansę na nowe znajomości,
- w trakcie nauki istotne jest wsparcie innych, które ośmiela, zachęca i dowartościowuje starsze osoby.

Reasumując stwierdzić należy, że zmniejszenie poziomu wykluczenia cyfrowego wśród pokolenia 50+ powinno stanowić jedno z dążeń społeczeństwa informacyjnego. Jak się okazuje, przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu starszego pokolenia użytkowników, jedynie w niewielkim stopniu zależy od aspektów infrastrukturalnych, kosztów uzyskiwania dostępu do sieci internetowej i cen sprzętu komputerowego, gdyż upowszechnienie narzędzi informatycznych, rozwiązań mobilnych i rosnąca konkurencja wyeliminowały te bariery.

Głównym powodem wykluczenia cyfrowego generacji 50+ są przekonania Polaków. Niekorzystający uważają Internet za coś niepotrzebnego, przeznaczonego dla młodzieży i służącego głównie rozrywce. Wielu dorosłych obywateli, znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej, czyli zagrożonych wykluczeniem społecznym ze względu na inne czynniki, nie uważa za konieczne inwestowania swoich sił i środków w kompetencje cyfrowe i korzystanie z sieci internetowej. Osoby najstarsze, praktycznie samotne, bez dostępu do telefonu, komputera i Internetu, z ograniczonymi możliwościami poznawczymi, zdrowotnymi i manualnymi, również nie mają szans na wydostanie się z kręgu e-wykluczonych.

Jednakże dorośli nie będący w trudnej sytuacji, także nie postrzegają Internetu jako istotnego aspektu współczesnego życia społecznego, dotyczącego rynku pracy, uczestnictwa w kulturze, czy podtrzymywania więzi międzypokoleniowych. Należy przypuszczać, że jeśli aktualnie nie są wykluczeni ze względu na któryś z typowych czynników wykluczenia, prawdopodobnie wkrótce będą lub nawet już są wykluczeni cyfrowo. To wykluczenie będzie się przyczyniało do ich dalszego wykluczania z poszczególnych sfer życia.

Ponieważ większe efekty przynosi profilaktyka, najlepszym i racjonalnym rozwiązaniem jest zmiana mentalna starszego pokolenia. Należy dążyć do zmiany postaw wobec kompetencji cyfrowych, pomagać przy zwiększaniu umiejętności informacyjnych, uświadamiać potrzeby i motywować do ciągłej nauki, przekonując w ten sposób o korzyściach płynących z korzystania z Internetu.

Bibliotekarze stykający się na co dzień z użytkownikami bibliotek, zauważają problem wykluczenia cyfrowego. Osoby starsze odwiedzające czytelnie czują się niepewnie, gdy muszą coś sprawdzić w komputerze, przeczytać tekst w postaci elektronicznej, wybrać fragment do wydruku. Proszą o pomoc, mówiąc przy okazji, że boją się zepsuć sprzęt albo uciekają się do wymówki, że zapomnieli okularów.

Przed pracownikami informacji naukowej i wszystkimi chętnymi stoi nowe wyzwanie. Mamy szansę podjąć działania, które spowodują rozwój społeczeństwa lokalnego i złagodzą różnice między pokoleniami. Dlatego zachęcam wszystkich do zgłaszania się w charakterze wolontariuszy do projektu *Latarników Polski Cyfrowej*. Organizatorzy PCRS przewidują ogłoszenie konkursu i udzielanie grantów na realizację ciekawych, lokalnych pomysłów związanych z wprowadzaniem dorosłych Polaków w świat technologii, komputerów i Internetu.

Bibliografia

1. Batorski D., *Relacja wykluczenia społecznego z wykluczeniem informacyjnym*. [online]. Dostępny w Internecie: <<http://biblioteka.mwi.pl/>>.
2. Batorski D., *Wykluczenie cyfrowe w Polsce*. „Studia Biura Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu” 2009, nr 3, s. 223–249.
3. Bolanowski J., *Aero2 – bezpłatny dostęp do internetu. Poradnik i test konsumencki*. [online]. Dostępny w Internecie: <http://forsal.pl/artykuly/587739,aero2_bezplatny_dostep_do_internetu_poradnik_i_test_konsumentencki.html>.
4. Krawiec M., *Jak przełamać strach przed komputerem*, Warszawa 2011, s. 75-93. ISBN 978-83-61125-59-4.
5. Soboń-Smyk A., *Wykluczenie cyfrowe w Polsce*. [online]. Dostępny w Internecie: <<http://civicpedia.ngo.pl/ngo/439524.html#>>.
6. Tychek W., *Umiejętności informacyjne użytkowników zasobów informacyjnych*. [online]. Dostępny w Internecie: <http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/3-4_08-ie/umiejtnosci.htm>.
7. *Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków: raport*, Red. J. Czapirski; T. Panek. [online]. Dostępny w Internecie: <http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2011.pdf>.
8. *Pokolenie 50+. Pierwsze kroki w cyfrowy świat. Ku sieciowej codzienności. Raport z badań*. [online]. Dostępny w Internecie: <latarnik.mwi.pl/phoca-download/.../1-biblioteka?...2:pokolenie-50>.
9. *Strategia rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce do roku 2013*. [online]. Dostępny w Internecie: <<http://www.msw.gov.pl/portal/SZS/495/6271/>>.
10. <<http://aero2.pl/bdi.html>>.
11. <<http://www.internet.senior.pl/153,0,Internet-dla-seniorow-Latarnicy-Polski-Cyfrowej-z-poparciem-Lecha-Walesy,14146.html>>.
12. <<http://latarnik.mwi.pl/>>.
13. <<http://www.msib.pl/dlabibliotekarzy/e-wykluczenie/Strony/default.aspx>>.
14. <<http://www.mwi.pl/aktualnosci/269-cyfrowy-swiat-polakow.html>>.
15. <http://www.pi.gov.pl/parp/chapter_86197.asp?soid=CB10CC4BC3AF45D68CF30CD080885176>.
16. <<http://www.sutw.szczecin.pl/index.php/koa-zainteresowa/78-warsztaty-komputerowe>>.

**W serii „BIBLIOTEKARZA ZACHODNIOPOMORSKIEGO”
ukazały się następujące tytuły:**

1. *Stan i perspektywy rozwoju szczecińskich bibliotek*
Materiały z konferencji w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego
19 listopada 2004 r. (tom I)
2. *Wzorce współpracy bibliotek naukowych w Polsce*
Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej
przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Szczecińskiego
21–23 września 2005 r. (tom II)
3. *Działalność informacyjna oddziałów informacji naukowej Szczecińskiego Porozumienia Bibliotek*
Materiały z konferencji zorganizowanej w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego
10 maja 2006 r. (tom III)
4. *Dokąd zmierzamy? Książka i jej czytelnik*
Materiały z II Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej
przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Szczecińskiego
Międzyzdroje, 20–22 września 2007 r. (tom IV)
5. *Młodzi rzecznikami nowoczesności w bibliotece XXI w.*
Materiały z III Forum Młodych Bibliotekarzy
Szczecin, 11–12 września 2008 r. (tom V)
6. *Biblioteka to plus dla regionu*
Materiały z sesji oddziału szczecińskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
w Książnicy Pomorskiej
Szczecin, 14 maja 2009 r. (tom VI)
7. *Zbiory specjalne i regionalia w polskich bibliotekach naukowych i publicznych*
Materiały z III Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej
przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Szczecińskiego
Szczecin, 9–11 września 2009 r. (tom VII)
8. *Prasa bibliotekarska*
Materiały z konferencji *Regionalna prasa bibliotekarska – doświadczenia i perspektywy*
Szczecin, 8–9 października 2009 r. (tom VIII)
9. *Strategie gromadzenia zbiorów w bibliotekach polskich*
Materiały z IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej
Pobierowo, 15–17 września 2011 r. (tom IX)
10. *Polskie Biblioteki Ekonomiczne, wczoraj – dziś – jutro*
Materiały z I Ogólnopolskiej Konferencji Bibliotek Ekonomicznych
zorganizowanej przez Bibliotekę Ekonomiczną Uniwersytetu Szczecińskiego
20–21 października 2011 roku (tom X)
11. Janina Kosman, *Z dziejów bibliotek w pruskiej prowincji Pomorze w XIX
i początkach XX wieku* (tom XI)
Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica, Szczecin 2013

ISBN 978-83-87879-98-3